

คนไทยและการก่อตัวเป็นชุมชนไทย ในเอเชีย

พัชยา เรือนแก้ว¹

¹ นักวิจัยอิสระ ปรินซิพาเอกสังคมนศาสตร์ มหาวิทยาลัย Bielefeld เยอรมนี

Abstract

Based on the findings of the study on Thais and the formation of Thai communities in Singapore, Malaysia, Vietnam, Taiwan and Japan, this paper discusses the process of the formation of Thai communities in these Asian countries. Applying the concept of Simmel on “Vergesellschaftung” (Simmel 1908) it will look for the outcomes of the various kinds of migration from Thailand to these countries, what they will result in. The paper begins with the narrations on transnational migration from Thailand to Singapore, Vietnam, Malaysia, Taiwan and Japan and points out that the main Thai groups there consist of labourers (expatriates, skilled, semi and unskilled), spouses and students. Because migrant’s life and situation is dynamic, it can change over time and under certain circumstances. So many Thai migrants in the destination become settlers. Furthermore, an individual does not stand alone but interacts with co-migrants, forms groups, society and network in the receiving country. It can be seen that Thai communities emerge which refers to a series of common qualities and a specific potential for social interaction.

Keywords: transnational migration from Thailand to Asian countries, Thais outside Thailand, Thai communities outside Thailand, formation of community, Vergesellschaftung

บทกัถย่อ

บทความนี้ เป็นความพยายามที่จะอภิปรายถึงกระบวนการก่อตัวเป็นชุมชนไทย ในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ไต้หวัน และญี่ปุ่น โดยใช้ข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคนไทยและการก่อตัวเป็นชุมชนไทยในประเทศดังกล่าว ในการพิจารณาไม่ได้มองว่ามีชุมชนอยู่ในประเทศนั้น ๆ แล้ว แล้วเข้าไปศึกษา แต่พิจารณาตามแนวคิดที่ว่าด้วย “การก่อตัวเป็นสังคม” (Vergesellschaftung) ของ Simmel (1908) ว่า จากการที่มีคนไทยย้ายถิ่นเข้าไปทำงาน หรือพำนักอยู่ จะก่อให้เกิดอะไร เกิดสังคม หรือชุมชนขึ้นหรือไม่บทความเริ่มด้วยการบรรยายถึงการเคลื่อนย้ายประชากรไทยมายังประเทศสิงคโปร์ เวียดนาม มาเลเซีย ไต้หวัน และญี่ปุ่น และชี้ให้เห็นว่า คนไทยในต่างแดนส่วนใหญ่จะประกอบด้วย แรงงาน (ผู้เชี่ยวชาญ มีฝีมือ กึ่งและไร้ฝีมือ) คู่สมรส และนักเรียนนักศึกษา เมื่อเวลาผ่านไปและเมื่อมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อ คนไทยย้ายถิ่นจะกลายเป็นผู้ตั้งรกรากในประเทศปลายทาง คนไทยเหล่านี้ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว หากแต่ติดต่อมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนที่ย้ายถิ่นด้วยกัน ทั้งภายในกลุ่มตนเอง และข้ามกลุ่ม แสดงให้เห็นสังคมน้อย ๆ ของแต่ละกลุ่ม และสังคมนวงกว้าง รวมทั้งเครือข่ายคนไทย และอาจมองได้ว่ามีชุมชนไทยซึ่งก็คือการที่คนไทยมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมบนที่ทางที่อำนวยความสะดวกให้อาณาบริเวณของประเทศปลายทาง

คำสำคัญ: การเคลื่อนย้ายประชากรไทยข้ามชาติไปยังประเทศเอเชีย คนไทยนอกประเทศไทย ชุมชนไทยนอกประเทศไทย การก่อตัวเป็นชุมชน การก่อตัวเป็นสังคม

กว่า 3 ทศวรรษแล้วที่คนไทยเดินทางย้ายถิ่นข้ามชาติไปทำงานทำ
รวมทั้งทำงานบ้านและค้าบริการทางเพศ โดยเริ่มจากไปยุโรปและ
สแกนดิเนเวีย ต่อมาเส้นทางก็ขยายไปยังกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง และกลุ่ม
ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในภาคพื้นเอเชียตะวันออก ปัจจุบันการเคลื่อนย้าย
ประชากรข้ามชาติของไทยยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และได้กระจายตัวไป
เกือบทั่วโลก รูปแบบการย้ายถิ่นข้ามชาตินี้มีได้จำกัดเฉพาะการหางานทำ
อีกต่อไป แต่อาจเป็นการย้ายถิ่นเพื่อแต่งงาน ซึ่งอาจเป็นรูปแบบแอบแฝงของ
การย้ายถิ่นแรงงาน หรือการค้ามนุษย์เพื่อเป็นแรงงานเถื่อน หรือป้อน
เพศพาณิชย์ รวมทั้งการย้ายถิ่นของเยาวชนและเด็กไทยติดตามมารดา คนไทย
ที่เดินทางข้ามชาติเหล่านี้จำนวนไม่น้อยได้ตั้งรกรากอยู่ในประเทศปลายทาง
อย่างไรก็ดี การศึกษาเกี่ยวกับชุมชนไทยนอกประเทศไทยยังคงอยู่ในขั้น
เริ่มต้น มีนักวิชาการไม่มากนักที่สนใจจะศึกษาประเด็นดังกล่าว ส่วนหนึ่งอาจ
เป็นเพราะว่า การเข้าถึงประชากร และสิ่งที่จะศึกษาซึ่งมีได้อยู่ในประเทศไทย
ไม่ใช่เรื่องง่ายนักสำหรับคนนอกที่จะเข้ามาทำการศึกษาวิจัยเป็นครั้งคราว

บทความนี้เป็นความพยายามที่จะอภิปรายถึงกระบวนการก่อตัว
เป็นชุมชนของคนไทยผู้ย้ายถิ่นในประเทศปลายทางเอเชีย โดยไม่ได้มองว่า
มีชุมชนไทยอยู่ในประเทศนั้น ๆ แล้ว แล้วเข้าไปศึกษาว่า ชุมชนเป็นอย่างไร
แต่จะพิจารณาว่าจากการที่มีคนไทยย้ายถิ่นเข้าไปทำงาน หรือพำนักอยู่
จะก่อให้เกิดอะไร เกิดสังคม หรือชุมชนขึ้นหรือไม่ บทความจะเริ่มต้นจากการ
นำเสนอแนวคิดว่าด้วยชุมชน และการก่อตัวเป็นสังคม (Vergesellschaftung)
ซึ่งจะเป็นแนวคิดหลักที่ใช้ทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกันของคนไทย
ในประเทศปลายทาง จากนั้นจะกล่าวถึงการย้ายถิ่นจากประเทศไทยไปยัง
ประเทศต่าง ๆ และคนไทยที่พำนักอยู่ซึ่งจำนวนไม่น้อยได้ผันตัวกลายเป็น
ผู้ตั้งรกรากในประเทศเหล่านี้ เพื่อให้เห็นความเป็นมาของคนไทยในประเทศ
ปลายทาง สุดท้ายจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันของคนไทยในประเทศ
ปลายทางนี้ และพิจารณาว่า ทำให้เกิดอะไร เกิดสังคม ชุมชนไทยหรือไม่

ข้อมูลที่ใช้ในการเขียนบทความนี้ มาจากข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคนไทย และการก่อตัวเป็นชุมชนไทยในประเทศสิงคโปร์ เวียดนาม มาเลเซีย ใต้หวัน และ ญี่ปุ่น (พัทธา เรือนแก้ว, 2558) ซึ่งมีลักษณะเป็นการวิจัยขั้นสำรวจ (exploratory study) เป็นการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับคนไทยในประเทศปลายทางนี้ ทั้งนี้เพราะการศึกษาเกี่ยวกับคนไทยใน 5 ประเทศปลายทางนี้มีไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นแรงงาน และสภาพชีวิตแรงงานไทยในประเทศเหล่านี้ บางส่วนซึ่งไม่มากนักจะศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงาน และสภาพชีวิตของหญิงไทยที่เป็นคู่สมรส และมีการศึกษาจำนวนเพียงนับนิ้วมือได้ที่ศึกษาในประเด็นที่อาจกล่าวได้ว่าเกี่ยวกับชุมชนไทย (ในสิงคโปร์ และญี่ปุ่น) กระบวนการเก็บข้อมูลเริ่มต้นจากสถานเอกอัครราชทูตไทย (สอท.) สถานกงสุลใหญ่ไทย (สกง.) และสำนักงานแรงงานไทย (สนร.) ในประเทศนั้นๆ เพื่อขอข้อมูลเบื้องต้นและตัวเลขสถิติเกี่ยวกับคนไทย รวมทั้งขอคำแนะนำในการหากลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการสัมภาษณ์ จากนั้นได้ติดต่อบุคคล กลุ่มสมาคมคนไทยที่สอท. สกง. และสนร. แนะนำเพื่อขอความอนุเคราะห์หากลุ่มตัวอย่างต่อไป การเลือกกลุ่มตัวอย่างจะเป็นในลักษณะการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (snowball sampling) นอกจากนี้ในการเก็บข้อมูลและเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างในประเทศสิงคโปร์ และญี่ปุ่น ได้รับความอนุเคราะห์จากเครือข่ายคนไทย และในเวียดนามจากนักวิชาการเวียดนามที่ติดต่อประสานงานกันอยู่ การเก็บข้อมูลใช้วิธี 1) การสัมภาษณ์เชิงอัตชีวประวัติ และใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงบรรยาย (narrative interview) ตามวิธีการของ Fritz Schütze (1977) ทำการสัมภาษณ์คนไทย (ชาย และหญิง) กลุ่มต่างๆ ได้แก่ แรงงาน (ทั้งแรงงานผู้เชี่ยวชาญ แรงงานมีฝีมือ กึ่ง/ไร้ฝีมือ) ผู้ประกอบการ คู่สมรส และนักศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 83 คน แบ่งเป็นในมาเลเซีย 26 คนในสิงคโปร์ 13 คนในเวียดนาม 16 คน ในใต้หวัน 12 คน และในญี่ปุ่น 13 คน 2) การสัมภาษณ์

ผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ เจ้าหน้าที่/ข้าราชการในสถานเอกอัครราชทูต และสำนักงานแรงงานไทย สมาชิก/กรรมการสมาคมและกลุ่มคนไทย นักวิชาการ ท้องถิ่นที่ศึกษาเกี่ยวกับคนไทย รวมทั้งสิ้น 31 คน และ 3) การเสวนากลุ่มย่อยแลกเปลี่ยนในประเด็นคนไทยในประเทศนั้น ๆ กับเจ้าหน้าที่/ข้าราชการ หน่วยราชการไทย สมาชิก/กรรมการสมาคมและกลุ่มคนไทย นักศึกษา ในแต่ละประเทศ ๆ ละ 2 ครั้ง มีเพียงในมาเลเซียเท่านั้นที่มีการเสวนาครั้งเดียว (ดู พทยา เรือนแก้ว, 2558, น. 41-47) นอกจากนี้ยังใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมกับคนไทยในมาเลเซีย สิงคโปร์ ได้หวัน และญี่ปุ่น ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ที่อ้างอิงในบทความนี้เป็นนามสมมติ ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ในแต่ละประเทศจะขึ้นต้นด้วยอักษรเดียวกัน มหมายถึงผู้ให้สัมภาษณ์ในประเทศมาเลเซีย ส หมายถึงในประเทศสิงคโปร์ ว ในประเทศเวียดนาม ต ในประเทศได้หวัน และ ย ในประเทศญี่ปุ่น

ชุมชน และการก่อตัวเป็นสังคม: แนวคิดในการศึกษา

“ชุมชน” หรือ community เป็นมโนทัศน์ซึ่งยังคงเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความซับซ้อนของ “ความหมาย (definition)” เริ่มตั้งแต่ทศวรรษที่ 60 George A. Hillery (1955) เป็นคนแรกที่อภิปรายเกี่ยวกับปัญหาเรื่องการให้ความหมายของ “ชุมชน” ในบทความของเขาเรื่อง “Definitions of Community: Areas of agreement” เมื่อพิจารณาจากวรรณกรรมเกี่ยวกับ community จะพบว่าในทศวรรษต่อ ๆ มา และแม้แต่ในศตวรรษที่ 20 ประเด็นเรื่องการให้ความหมายของ “ชุมชน หรือ community” ก็ยังคงเป็นข้อถกเถียงที่ยังหาข้อตกลง (agreement) ไม่ได้ และปัญหาที่กล่าวถึงกันอยู่เนื่อง ๆ ก็คือข้อจำกัดของ community ที่ผูกติดกับ locality (Bell & Newby, 1971; Bernard, 1973; Elias, 1974; Amit, 2002; Suphatmet Yunyasit, 2012)

Hillery พยายามที่จะหาความหมายร่วมของ “ชุมชน” ด้วยการรวบรวมความหมายของ “ชุมชน” จำนวน 94 ความหมายที่มีการกำหนดไว้ในงานศึกษาวิจัยต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเชิงปริมาณ และคุณภาพ เขาพบว่าในงานศึกษาวิจัยทุกชิ้นที่เขาวิเคราะห์ ความหมายของคำว่า “ชุมชน” จะเกี่ยวข้องกับ “คน” “คน” ที่ว่านี่คือ คนที่มารวมเป็นกลุ่ม และมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้วยกัน Hillery กล่าวต่อไปว่า นอกจากองค์ประกอบพื้นฐานนี้แล้ว ไม่สามารถหาความหมายร่วมของ Community ได้เลย (Hillery, 1955, p. 117) อย่างไรก็ตามลักษณะที่สำคัญของ “ชุมชน” ที่เขาพบใน “ความหมาย” ของ “ชุมชน” ทั้ง 94 ความหมายที่เขาวิเคราะห์ ก็คือ พื้นที่ (locale) มโนทัศน์เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) และความผูกพันร่วมกัน (common ties) (Hillery, 1955, p. 119) ลักษณะทั้งสามที่ Hillery พบแสดงให้เห็นแนวคิดสองอย่างที่แตกต่างกัน ในความเห็นของ Jessie Bernard นั่นคือ “ชุมชน community” และ “ชุมชนหนึ่ง The community” “ชุมชนหนึ่ง” คือ ชุมชนที่มีขอบเขตพื้นที่เป็นองค์ประกอบหลักในการพิจารณาว่า เป็น ชุมชน แต่ “ชุมชน” จะให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) และความผูกพันร่วมกัน (common ties) ในการที่จะพิจารณาการเป็นชุมชน (Bernard, 1973, p. 3-4) การจะเป็นชุมชนหรือไม่ในความหมายนี้ไม่ได้ขึ้นกับ อาณาบริเวณพื้นที่ แต่จะพิจารณาจากความใกล้ชิดส่วนบุคคล อารมณ์ ความรู้สึกที่ลึกซึ้ง ศีลธรรมจรรยาที่ผูกมัด ความเชื่อมแน่นทางสังคมที่มีอย่างต่อเนื่อง (Nisbet, 1967, p. 47 อ้างใน Bernard, 1973, p. 4) Elias (1974) ซึ่งเห็นปัญหาเกี่ยวกับข้อจำกัดของ community ที่ผูกติดกับ locality ได้ให้แนวทางว่า การใช้มโนทัศน์ community ในการอธิบายสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น ควรที่จะยึดหยุ่นและหลุดตัวเองจาก locality ได้ โดยแทนที่จะมองว่ามี locality ร่วมกันหรือไม่ น่าจะมองว่าอะไรที่เป็นตัวเชื่อมคนทั้งหลาย และการศึกษาไม่ควรที่จะศึกษา “ชุมชน” อย่างโดด ๆ แต่ควรพิจารณาโครงสร้างของสภาพสังคมที่แวดล้อมไปพร้อม ๆ กันด้วย

ข้อเสนอแนะของ Elias (1974) ได้รับการขานรับพอสมควร อย่างน้อยที่พบได้ก็คือ ในงานศึกษาวิจัยที่พิมพ์ใน *The Sociology of the Community: A Selection of Reading* ซึ่ง Colin Bell and Howard Newby (1974) ได้รวบรวมไว้ รวมถึงในการศึกษาชุมชนไทยในประเทศเนเธอร์แลนด์ ของ Han ten Brummelhuis (1997) งานศึกษาเกี่ยวกับ “ชุมชน” ในช่วงต่อ ๆ มาเป็นความพยายามที่จะพิจารณา “ชุมชน” โดยไม่ยึด “พื้นที่ locale” เป็นปัจจัยหลักในการพิจารณา มโนทัศน์ในแนวนี้ที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ กรอบคิดว่าด้วย “ชุมชนในจินตนาการ” (imagined communities) ของ Benedict Anderson (1983) ซึ่งกล่าวว่า ชาติเป็นชุมชนทางการเมืองในจินตนาการ ชาติเป็นจินตนาการเพราะสมาชิกในชุมชนชาติเดียวกัน อาจจะไม่เคยได้รู้จัก มักคุ้นกัน หรือพบปะเจอเจอกันเลย แต่ในจิตใจของทุกคนจะจินตนาการว่า มีเพื่อนร่วมชาติอยู่ เพื่อนที่มีผลประโยชน์และเอกลักษณ์ที่แสดงความเป็นชาติเดียวกัน (Anderson, 1983, p. 15) Anderson กล่าวต่อไปว่า ชุมชนทั้งหลายที่ใหญ่กว่าชุมชนในหมู่บ้านดั้งเดิม ซึ่งมีการพบปะซึ่งกันและกัน ชุมชนเหล่านี้เป็นชุมชนในจินตนาการทั้งสิ้น ชุมชนไม่ได้แยกแยะโดยเอกลักษณ์ที่โดดเด่น แต่ด้วยรูปแบบที่พวกเขาจินตนาการ และสิ่งที่ช่วยสื่อสารให้เกิดจินตนาการการเป็นชุมชน ก็คือ สื่อสารมวลชน (เช่น หนังสือพิมพ์ เอกสารสิ่งตีพิมพ์ เป็นต้น) และจากการที่ผู้คนในปัจจุบันติดต่อสื่อสารกันโดยผ่านอินเทอร์เน็ต อินเทอร์เน็ตก็กลายเป็นสื่อให้ผู้คนสามารถที่จะสร้างจินตนาการถึงชุมชนของตนเอง ของลักษณะของสมาชิกในชุมชนเดียวกัน รวมทั้งจินตนาการแยกแยะความเป็นชุมชนอื่น ชุมชนไซเบอร์ จึงเป็นชุมชนในจินตนาการในความเห็นของ Fox (2004) นอกจากจินตนาการที่มีร่วมกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานให้ก่อเกิดชุมชนแล้ว ความรู้สึกว่าเป็นชุมชนเดียวกัน อาจจะมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ชีวิตที่คล้ายคลึงกันก็อาจเป็นไปได้ ดังเช่น ชาวทมิฬจากศรีลังกาที่ลี้ภัยไปอยู่ในสหราชอาณาจักร ซึ่งไม่รู้สึกว่าเป็นกลุ่มหรือชุมชน

เดียวกับชาวทมิฬจากประเทศอื่นที่พำนักอยู่ในสหราชอาณาจักรเช่นกัน สิ่งที่เป็นตัวเชื่อมต่อกันของชาวทมิฬศรีลังกาก็คือประสบการณ์ความเจ็บปวดจากความรุนแรงที่พวกเขาได้รับจากสงครามกลางเมือง อันเป็นต้นเหตุให้พวกเขาต้องลี้ภัย Jones (2013) ให้ความหมายของชุมชนชาวทมิฬนี้ว่า ชุมชนแห่งความเจ็บปวด (community of suffering)

อย่างไรก็ตามแม้ว่ามโนทัศน์ community ในช่วงหลังจะเป็นมโนทัศน์ที่มีได้ติดยึดอยู่กับ อาณาบริเวณ หรือ พื้นที่ locality แต่มโนทัศน์ข้างต้นดังกล่าวพิจารณา “ชุมชน” เสมือนหนึ่งเป็น “สิ่ง” ที่มีอยู่แล้วและเข้าไปศึกษา หาดองค์ประกอบ อัตลักษณ์ และอื่นๆ ซึ่งต่างจากโจทย์เริ่มต้นการศึกษาของผู้เขียน ที่ไม่ได้มองว่า มีชุมชนไทยอยู่ในประเทศปลายทางนี้แล้ว และเข้าไปศึกษาว่าเป็นอย่างไร แต่สิ่งที่ต้องการจะทำความเข้าใจคือเมื่อมีคนไทยอยู่ในประเทศเหล่านี้ ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันจะเป็นอย่างไร และกระบวนการที่อาจจะทำให้มี สังคม/ชุมชนไทย เป็นผลลัพธ์ได้

แนวคิดหนึ่งที่พิจารณา การเปลี่ยนแปลงสถานะที่อาจเรียกว่า ยังไม่เป็นสังคม (ยังไม่มีกรรวมตัว ยังเป็นปัจเจก) สู่อการเป็นสังคม (การรวมตัวเป็นสังคม) ที่น่าจะอธิบายให้เห็นกระบวนการเคลื่อนไหว จากภาวะที่ยังไม่มีการรวมตัวสู่อการรวมตัวเป็นสังคม คือ Vergesellschaftung หรือ กระบวนการก่อตัวเป็นสังคม (การรวมตัว) Max Weber (1984) พัฒนาแนวคิด Vergesellschaftung จากแนวคิดที่ว่าด้วย Gesellschaft (สังคม) ของ Tönnies (1887) ปรับให้เห็นกระบวนการเคลื่อนไหว Vergesellschaftung ในความหมายของ Weber ก็คือความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป้าหมายของกิจกรรมทางสังคม (social action) นั้น ๆ อยู่ที่พื้นฐานการไตร่ตรองอย่างมีเหตุมีผล เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่สมมูล หรือที่มีเหตุจูงใจด้านผลประโยชน์ (Weber, 1984, pp. 69-72) แต่แนวคิดเรื่อง Vergesellschaftung ที่ใช้กันแพร่หลายไม่ใช่ของ Weber แต่เป็นของ George Simmel นักทฤษฎีเยอรมันยุคเดียวกับ Weber

Simmel (1908) มักจะใช้แนวคิดที่ว่าด้วย *Vergesellschaftung* (กระบวนการสู่สังคม) มากกว่าแนวคิดที่ว่าด้วย *Gesellschaft* (สังคม) เพราะการที่จะใช้แนวคิดที่ว่าด้วย สังคม หรือ *Gesellschaft* นั้นต้องคำนึงถึงหลายสิ่งหลายอย่าง ที่ซับซ้อนอีกมากมาย สำหรับ Simmel แล้ว สังคม หรือ *Gesellschaft* พร้อมด้วยกฎเกณฑ์ และโครงสร้างของตัวมัน ไม่อาจที่จะมองได้ว่า เป็นอะไรที่มีอยู่แล้ว หากแต่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้น ผลิตซ้ำ หรือปรับเปลี่ยน จากกิจกรรม (การกระทำ) ทางสังคมอยู่ตลอดเวลา กฎเกณฑ์ในสังคมเมื่อมีการกำหนดขึ้นแล้ว ก็ไม่ได้เป็นกฎเกณฑ์ที่ตายตัว หรือเป็นกฎเกณฑ์ที่ถึงที่สุดแล้ว หากแต่เป็นกระบวนการ ที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ Simmel ต้องการที่จะหันความสนใจไปสู่ประเด็นที่ว่า “ความเป็นมา หรือ ประวัติศาสตร์” ของสังคมนั้นก็มีความสำคัญทีเดียว ไม่ใช่จะสำคัญเพียงเฉพาะ “ผล” หรือ สิ่งที่เกิดขึ้นเท่านั้น *Vergesellschaftung* เป็นหนทางที่จะทำให้เกิดสังคม มันเป็นกระบวนการที่มีพลวัต ในขณะที่แนวคิดเรื่อง สังคม หรือ *Gesellschaft* นั้นค่อนข้างนิ่ง

ภาวะที่ปัจเจกบุคคลมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และจะพยายาม โอนอ่อนผ่อนปรนเข้าหากัน พยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมแวดล้อม มีปฏิริยาตอบโต้ และพยายามผสมผสานเข้ากับสภาพแวดล้อม Simmel เรียกการกระทำดังกล่าวว่า การกระทำที่มีผลต่อกันและกัน (*Wechselwirkung*) ทั้งนี้เพราะว่า การกระทำใดๆ มักจะเกิดขึ้นตาม หรือได้รับแรงกระตุ้นจากการกระทำที่คนอื่นได้กระทำไว้ก่อน และในขณะเดียวกัน การกระทำนี้ ก็เป็นเงื่อนไขสำหรับการกระทำอื่นๆ ที่จะเกิดขึ้นตามมาอีก ด้วยประการฉะนี้ *Wechselwirkung* จึงสร้างให้เกิด สังคม หรือ *Gesellschaft* หรืออาจกล่าวได้ว่า *Vergesellschaftung* ก็คือกระบวนการที่ปัจเจกบุคคลเข้าไปเป็นสมาชิกของสังคมนั่นเอง และในฐานะสมาชิกของสังคม ปัจเจกแต่ละคนก็อาจจะต้องพึ่งพิงต่อกัน (Becker-Schmidt, 2003, p. 2)

หากพิจารณาตามแนวคิด Vergesellschaftung แล้ว อาจจะมองได้ว่าชุมชนไทยในประเทศปลายทางอาจจะเป็น ผลลัพธ์ ของกระบวนการปฏิสัมพันธ์ที่มีผลต่อกันและกัน (Wechselwirkung) ของคนไทย นั่นก็คือ การกระทำใด ๆ หรือ กิจกรรมทางสังคมที่คนไทยมีต่อกัน อันอาจจะมีผลผูกพันซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการเชื่อมประสาน ก่อตัวเป็นชุมชน ดังนั้นตามแนวคิดนี้ คงจะต้องมองถึงปฏิสัมพันธ์ กิจกรรมทางสังคมของคนไทยที่มีต่อกัน ที่มีนัยส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ว่า มีหรือไม่ และส่งผลอย่างไรต่อกันบ้าง เพื่อปูพื้นฐานให้เห็นความเป็นมาของคนไทยในประเทศปลายทาง จะกล่าวถึงการเคลื่อนย้ายประชากรไทยข้ามชาติไปยังประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย ใต้หวัน เวียดนาม และ ญี่ปุ่น ซึ่งจะทำให้เห็นว่า มีคนไทยกลุ่มใดบ้างในประเทศเหล่านี้ จากนั้นจะได้มองถึงความสัมพันธ์ที่คนไทยมีต่อกัน แล้วจึงพิจารณาตามแนวคิด Vergesellschaftung ว่าผลลัพธ์เป็นอย่างไร

การเคลื่อนย้ายประชากรข้ามชาติจากประเทศไทยไปยังประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ใต้หวัน และ ญี่ปุ่น²

การเคลื่อนย้ายประชากรข้ามชาติระหว่างประเทศไทยกับประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย ใต้หวัน เวียดนาม และ ญี่ปุ่น มีมานานแล้วตั้งแต่ในอดีต แต่การเคลื่อนย้ายประชากรไทยจำนวนมากไปยังประเทศดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเมื่อมีการจัดส่งแรงงานไทยไปทำงานในประเทศเหล่านี้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คนไทยใน 5 ประเทศเอเชีย แสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนย้ายประชากรไทยข้ามชาติไปยังประเทศเหล่านี้มีหลายรูปแบบดังนี้

² สรุปมาจากงานศึกษาวิจัยว่าด้วยคนไทย และการก่อตัวเป็นชุมชนในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย ใต้หวัน เวียดนาม และญี่ปุ่น (พิทยา เรือนแก้ว, 2558)

การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ ประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย ไต้หวัน และ ญี่ปุ่น เป็นประเทศรับเข้าแรงงานไทยที่สำคัญตลอด 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน และไต้หวันยังคงเป็นประเทศที่รับเข้าแรงงานไทยมากที่สุด การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติจากไทยไปสิงคโปร์ และญี่ปุ่นดูเหมือนจะเริ่มพร้อม ๆ กันในปี พ.ศ. 2521 การจัดส่งแรงงานไทยไปยังไต้หวัน และมาเลเซีย เริ่มต้นช้ากว่า คือไปไต้หวันประมาณปี พ.ศ. 2532 และไปมาเลเซียประมาณปี พ.ศ. 2534 ซึ่งเป็นการจัดส่งแรงงานที่มีภูมิลำเนาอยู่ภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย แต่การเดินทางเพื่อขายแรงงานในมาเลเซียจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยมีมานานก่อนปี พ.ศ. 2534 (พัทยา เรือนแก้ว, 2558, น. 293)

แรงงานที่เดินทางไปทำงานในไต้หวัน สิงคโปร์ และมาเลเซีย ส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานไร้ฝีมือ แต่แรงงานที่ญี่ปุ่นจะเป็นแรงงานกึ่ง/มีฝีมือ เพราะญี่ปุ่นไม่มีนโยบายรับเข้าแรงงานไร้ฝีมือ อย่างไรก็ตามเนื่องจากปัญหาการขาดแคลนแรงงานไร้ฝีมือในโรงงานขนาดกลางและเล็ก กอปรกับรายได้ในญี่ปุ่นที่ดีกว่า จึงมีขบวนการจัดพาคนไทยลักลอบไปทำงานเป็นแรงงานไร้ฝีมือ และทำงานบริการทางเพศ เวียดนามนั้นไม่เคยได้ชื่อว่าเป็นประเทศรับเข้าแรงงานไทยเลย แต่หลังจากที่เวียดนามประกาศนโยบายโดยเหมย (Đổi Mới) ในปี พ.ศ. 2529 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 ก็มีนักธุรกิจ และนักลงทุนไทยเข้าไปลงทุนทำการผลิตในประเทศเวียดนาม และได้จัดส่งพนักงานระดับบริหารและผู้เชี่ยวชาญเข้าไปทำงาน ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานไทยระดับผู้เชี่ยวชาญ และแรงงานมีฝีมือไปยังเวียดนามเช่นกัน (พัทยา เรือนแก้ว, 2558, น. 146)

การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา ประเทศปลายทางที่สำคัญคือ ญี่ปุ่น สิงคโปร์ และไต้หวัน ซึ่งได้ชื่อว่ามีระดับคุณภาพทางการศึกษาเทียบเท่ากับประเทศตะวันตก ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา

หรือสูงกว่าปริญญาตรี นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กและเยาวชนไทยมุสลิมจาก จังหวัดชายแดนภาคใต้จะเดินทางเข้าไปเรียนในระดับประถมและมัธยมศึกษา ในประเทศมาเลเซีย หลายคน เช่น มิติ เรียนต่อจนถึงระดับอุดมศึกษา และด้วยนโยบายที่ต้องการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประเทศในกลุ่มแม่น้ำโขง จึงมีนักศึกษาไทยเข้าไปศึกษาในระดับอุดมศึกษา หรือเรียนภาษาเวียดนาม ในประเทศเวียดนามมากขึ้น รวมทั้งมีโครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษาระหว่าง มหาวิทยาลัยของไทย โดยเฉพาะในภาคอีสาน กับมหาวิทยาลัยในเวียดนาม ด้วย

การย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงาน พบว่ามีหลายลักษณะ ได้แก่

ก) เป็นการเดินทางเข้าไปแต่งงาน หรือพบและแต่งงานในไทย หรือประเทศที่สามแล้วติดตามคู่สมรสเข้าไปอยู่ในประเทศปลายทาง ในกรณีนี้ มักจะเป็นการเดินทางของหญิงไทย เช่น มณฑิรา ที่ญาติชักชวนมาแต่งงาน กับชายฐานะดีในมาเลเซีย หรือวันดีซึ่งพบรักกับชายเวียดนาม แต่งงานกัน แล้วเดินทางติดตามไปอยู่กับสามี หรือเต็มดวงพบรักกับชายได้หัวน ขณะศึกษาต่อในญี่ปุ่น แต่งงานแล้วติดตามสามีไปอยู่ในได้หัวน

ข) เป็นการย้ายถิ่นที่สืบเนื่อง หรือเป็นผลพวงมาจากการย้ายถิ่น แรงงาน นั่นคือหญิง/ชายไทย อาจเดินทางเข้าไปทำงาน หรือศึกษา แล้ว พบรักและแต่งงาน เช่น กรณีของหญิงไทยในญี่ปุ่นที่เดินทางเข้าไปทำงาน อย่างผิดกฎหมาย เมื่อพบคนรักจึงมอบตัวกลับประเทศไทยเพื่อเตรียม เอกสาร แล้วเดินทางกลับไปแต่งงานที่ญี่ปุ่น และ

ค) การแต่งงานถูกใช้เป็นหนทางในการเดินทางเข้าไปทำงาน ในประเทศปลายทาง เช่น กรณีของแรงงานชายไทยในได้หัวนทำเรื่องให้ ภรรยาของตนแต่งงานกับชายได้หัวนเพื่อที่จะได้เดินทางมาทำงานได้ (อุษฎิ อายูวัฒน์, สุกัญญา เอ็มอีธรรม และ อภิศักดิ์ วีระวิสิษฐ์, 2553) หรือกรณี

ของหญิงไทยที่จ้างชายญี่ปุ่นแต่งงานเพื่อให้สามารถอยู่ทำงานในญี่ปุ่นได้ (พัทยา เรือนแก้ว, 2552; Pataya Ruenkaew, 2011) หรือกรณีของหญิงไทยที่เดินทางเข้าไปสิงคโปร์แล้วให้เพื่อน หรือญาติช่วยหาชายสิงคโปร์ให้แต่งงานเพื่อให้ได้อยู่ทำงานในประเทศ (Rattana Jongwilaiwan, 2008) สิ่งนี้ยืนยันข้อสรุปของผู้เขียนจากงานศึกษาชิ้นอื่นที่ว่า การแต่งงาน บ่อยครั้งเป็นยุทธศาสตร์การเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ โดยเฉพาะสำหรับผู้หญิง (ดู พัทยา เรือนแก้ว, 2541, 2552 และ Pataya Ruenkaew, 2002b) นอกจากนี้การย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงานไปประเทศญี่ปุ่นบ่อยครั้งเกิดขึ้นด้วยการจัดการของบริษัทจัดหาคู่ ซึ่งในปัจจุบันขยายบริการเป็นทางอินเทอร์เน็ตด้วย

การเดินทางเข้าไปทำงานอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

จะเป็นการเดินทางไปทำงานเป็นแรงงานไร้ฝีมือ และทำงานบริการทางเพศ รวมทั้งนวดไทยซึ่งพบในประเทศมาเลเซีย และญี่ปุ่น ตั้งแต่มีกฎหมาย 2556 ญี่ปุ่นอนุโลมให้คนไทยเดินทางเข้าประเทศได้โดยไม่ต้องใช้วีซ่า คนไทยใช้ช่องทางนี้เข้าไปทำงานในญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น (เลขานุการเอก สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2557) การเดินทางไปทำงานอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมายในสิงคโปร์และมาเลเซียก็ใช้ช่องทางเรื่องวีซ่านี้เช่นกัน เนื่องจากเป็นประเทศสมาชิกอาเซียนคนไทยสามารถเข้าประเทศและอยู่ได้ 30 วันโดยไม่ต้องใช้วีซ่า วิธีการที่แรงงานไทยในมาเลเซียใช้เรียกว่า “ยูเทิร์น” (มิติ, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2557) คือการเดินทางเข้ามาเลเซียโดยใช้ใบผ่านแดน (ซึ่งอยู่ในมาเลเซียได้ 30 วัน) และกลับออกมาที่ชายแดนก่อนครบ 30 วัน เพื่อขอใบผ่านแดนใหม่และเดินทางกลับเข้าไปอีก คนไทยจำนวนไม่น้อยใช้วิธีนี้ติดต่อกันมากกว่า 10 ปี (พัทยา เรือนแก้ว, 2558, น. 101)

การค้ามนุษย์ จะมีสองกรณีคือ เพื่อค่าบริการทางเพศ และเป็นแรงงาน พบในการย้ายถิ่นไปยังมาเลเซียและญี่ปุ่น ในมาเลเซียจะเป็นการหลอกลวงหญิงไทยให้มาทำงานนวด หรือทำงานเป็นสาวโคโยตี้ หรือค่าบริการทางเพศ ซึ่งจะรู้จักกันในนาม “เด็กแพ็คเก็ต” มีนายหน้าพาเข้ามาด้วยช่องทางไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และต้องจ่ายค่านายหน้าสูง กรณีประเทศญี่ปุ่น การเดินทางเรียกกันว่า “มาเทร็ค” คือ การที่นายหน้าจัดพาให้เดินทางเข้ามาญี่ปุ่น โดยกำหนดค่านายหน้าเป็นจำนวนหนึ่งทีคนที่เดินทางต้องมาทำงานจ่ายหนี้ในญี่ปุ่น งานที่ทำจะเป็นแรงงานไร้ฝีมือในโรงงานขนาดกลางและเล็ก หรือในภาคการเกษตร สำหรับผู้หญิงส่วนหนึ่งก็จะเป็นงานค่าบริการทางเพศด้วย และบ่อยครั้งก็จะมีหญิงไทยที่จบวิทยาลัยนาฏศิลป์ถูกล่อลวงให้มาแสดงโชว์นาฏศิลป์ไทย และถูกบังคับกกลายๆ ให้ขายบริการทางเพศ เนื่องจากค่าจ้างจากการแสดงอย่างเดียวไม่พอกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน หากไม่มีรายได้จากการค่าบริการทางเพศด้วย

ปัจจุบันการค้ามนุษย์มีรูปแบบที่แนบเนียนมากขึ้น เพราะบ่อยครั้งเป็นการสมยอมของทั้งสองฝ่าย ในความคิดเห็นของหน่วยงานราชการไทยในญี่ปุ่นเห็นว่า การค้ามนุษย์ในปัจจุบันมิได้มีเฉพาะเพื่อค่าบริการทางเพศอย่างเดียว แต่ขยายไปถึงการค้ามนุษย์เพื่อเป็นแรงงานด้วย ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว หากดูกระบวนการนำแรงงานไทยทั้งชายและหญิงมาเป็นแรงงานไร้ฝีมือตั้งแต่ในอดีต (ดู Pataya Ruenkaew, 2002a) จะพบว่า แรงงานไทยเหล่านี้ ก็เดินทางเข้ามาด้วยระบบเทร็ค และต้องทำงานให้หนี้นายหน้าเช่นกัน เพียงแต่ในอดีตไม่มีผู้ใดให้ความสนใจที่จะพิจารณาว่า เป็นการค้ามนุษย์ เพราะการค้ามนุษย์ในช่วงเวลานั้นหมายรวมถึงเพียงการค้ามนุษย์เพื่อการค่าบริการทางเพศ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การค้ามนุษย์จากไทยไปญี่ปุ่นตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน เป็นการค้ามนุษย์เพื่อการค่าบริการทางเพศ และเพื่อเป็นแรงงาน

คนไทยผู้ย้ายถิ่นในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ได้หวัน และ ญีปุ่น

จำนวนคนไทยในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ตามข้อมูลที่มี ณ ปี พ.ศ. 2557 พอสรุปได้ดังนี้ ในสิงคโปร์มีคนไทยประมาณ 40,000 คน มากกว่า 85% เป็นแรงงาน³ ในมาเลเซียมีประมาณมากกว่า 200,000 คน มากกว่า 80% เป็นแรงงานที่อยู่อย่างผิดกฎหมาย และในจำนวนนี้เกือบ 70% เป็นแรงงานในร้านต้มยำที่เป็นไทยมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้⁴ ในเวียดนามมีคนไทยประมาณ 4,000 คน (ที่ปรึกษา และเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงฮานอย, สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม 2557) สถิติทางการได้หวันระบุว่า ในปี 2557 มีคนไทยอยู่ในได้หวัน 67,453 ประมาณ 95% คือแรงงาน⁵ สถิติของสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองญี่ปุ่นกล่าวว่าในปี 2555 มีคนไทยอยู่ในญี่ปุ่น 40,135 คน กว่า 50% จะเป็นผู้ที่มิสิทธิพำนักถาวร และเป็นคู่สมรส (Japan Immigration Association, 2013) ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าจำนวนคนไทยที่พำนักและทำงานอยู่ในห้าประเทศนี้ น่าจะมีประมาณทั้งสิ้นกว่า 400,000 คน และส่วนใหญ่จะเป็นแรงงาน ที่มักจะมีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ นอกจากนี้แรงงานไทยในได้หวันจำนวนไม่น้อยเป็นชาวไทยภูเขา เช่น อาข่า และกลุ่มชนที่มีเชื้อสายมาจากกองพล 93 หรือผู้มีเชื้อสายญวนนาน (พัทยา เรือนแก้ว, 2558, น. 299)

³ ข้อมูลจากสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ สิงคโปร์ ได้รับวันที่ 12 ก.พ. 2557

⁴ สรุปจากข้อมูลการสัมภาษณ์อัครราชทูตที่ปรึกษา สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ วันที่ 30 ม.ค. 2557 และข้อมูลจากสำนักงานบริหารแรงงานไทยไปต่างประเทศ (2556)

⁵ ข้อมูลจากสำนักงานแรงงาน ณ กรุงมะนิลา (ส่วน 2) สาขาเมืองเกาสง และสำนักงานการค้าและเศรษฐกิจไทยในไทเป เมษายน 2557

จากรูปแบบการย้ายถิ่นของคนไทยไปยังประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ไต้หวัน และ ญี่ปุ่น ที่กล่าวไปแล้วข้างต้น คนไทยในทั้งห้าประเทศนี้จะประกอบไปด้วย แรงงาน นักเรียนนักศึกษา และคู่สมรส แต่ข้อมูลจากการศึกษาวิจัย (พทยา เรือนแก้ว, 2558) ชี้ให้เห็นว่า คนไทยในสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ไต้หวัน และ ญี่ปุ่น เมื่อแบ่งกว้างๆ ตามสถานภาพทางกฎหมายและอาชีพ จะประกอบไปด้วยกลุ่มต่างๆ ดังนี้

แรงงาน ในประเทศปลายทางทั้งห้าประเทศนี้มีแรงงานไทยทั้งที่เป็น แรงงานผู้เชี่ยวชาญ (expat) แรงงานมีฝีมือ แรงงานกึ่งฝีมือ และแรงงานไร้ฝีมือ ที่น่าสนใจคือ ในเวียดนามจะพบแต่แรงงานผู้เชี่ยวชาญและแรงงานฝีมือ เพราะเวียดนามอนุญาตให้บริษัทต่างชาติที่ลงทุนในเวียดนามจ้างแรงงานต่างชาติได้เฉพาะที่เป็นแรงงานผู้เชี่ยวชาญและแรงงานฝีมือเท่านั้น

แรงงานผู้เชี่ยวชาญ (expat) ในเวียดนามส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานที่บริษัทแม่ในประเทศไทยส่งไปควบคุมการบริหาร และการผลิต แต่ก็มีส่วนที่สมัครเข้าไปทำงานกับบริษัทต่างชาติอื่นๆ รวมทั้งบางคน เช่น วรุณี จะเป็นนักศึกษาไทยในเวียดนามที่รู้จักกับบริษัทขณะที่ศึกษา เมื่อเรียนจบก็อยู่ทำงานต่อ ในประเทศปลายทางอื่นๆ จะพบแรงงานผู้เชี่ยวชาญชาวไทยทั้งสองรูปแบบ สาขาอาชีพที่แรงงานเหล่านี้ทำค่อนข้างหลากหลาย เช่น การธนาคาร เทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) บัญชี การตลาด วิศวกรรม อาจารย์มหาวิทยาลัย นักบริหาร และในประเทศมาเลเซียจะมี expat ที่ทำงานบนแท่นขุดเจาะน้ำมันจำนวนมาก

แรงงานมีฝีมือ พบในประเทศไต้หวัน และสิงคโปร์ ในสิงคโปร์จะเป็นช่างที่มีทักษะความชำนาญสองอย่างขึ้นไป หรือที่ทำงานระดับ foreman และที่เป็นผู้ควบคุมระบบการผลิต กลุ่มแรงงานมีฝีมือชาวไทยในไต้หวัน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในหน่วยงานราชการไทย และล่าม ส่วนใหญ่จะทำงานให้กับบริษัทจัดหางาน และโรงงานต่างๆ ล่ามเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องสอบเทียบ

มาตรฐานทางภาษา เพียงมีความรู้ภาษาจีนระดับหนึ่งก็พอ ล่ามไทยส่วนใหญ่จะมาจากภาคเหนือของไทย และมักจะเป็นผู้ที่มิเชื่อสายยูนิทาร์แรงงานมีฝีมือทั้งสองอาชีพในได้หวันบางส่วนเป็นนักศึกษาไทยที่เรียนจบแล้วอยู่ทำงานในได้หวัน

แรงงานกึ่งฝีมือ ในสิงคโปร์ และมาเลเซีย จะทำงานเป็นพ่อครัว แม่ครัว ที่เรียกกันว่า กู๊ก หรือ เชฟ ในร้านอาหารไทย ทั้งที่เป็นภัตตาคารหรู หรือเป็นร้านขนาดเล็ก รวมทั้งเป็นช่างที่มีความชำนาญสองทักษะในสิงคโปร์ อีกอาชีพหนึ่งของแรงงานกึ่งฝีมือก็คือ นวดไทย ในมาเลเซียและญี่ปุ่นจะมีหญิงไทยประกอบอาชีพนี้เป็นจำนวนมาก แต่จะไม่ค่อยพบในได้หวัน และสิงคโปร์ เนื่องจากทั้งสองประเทศเข้มงวดในเรื่องคุณภาพ และมาตรฐานของพนักงาน และงานนวดจะต้องเป็นการนวดเพื่อสุขภาพเท่านั้น ซึ่งการนวดไทยไม่จัดว่าอยู่ในลักษณะดังกล่าว อย่างไรก็ตามมีหญิงไทยจำนวนหนึ่งแอบทำงานนี้ในทั้งสองประเทศแต่ไม่มากนัก แรงงานกึ่งฝีมือที่พบในได้หวันจะเป็นแรงงานที่ทำงานระดับคุมและสั่งงานเครื่องจักรในโรงงานอุตสาหกรรม

แรงงานไร้ฝีมือ ในประเทศญี่ปุ่น ได้หวัน สิงคโปร์ และมาเลเซีย จะเป็นงานก่อสร้าง งานการผลิตในโรงงาน งานเสิร์ฟ และอื่นๆ ในร้านอาหารโดยเฉพาะในร้านต้มยำ และคนทำงานบ้านในประเทศมาเลเซียซึ่งจะพักอยู่ในบ้านที่ตนทำงานด้วย จะมีอิสระและความเป็นอยู่ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับนายจ้าง

นอกจากแรงงานดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในประเทศญี่ปุ่น สิงคโปร์ และมาเลเซีย จะมีหญิงไทยไปทำงานค้าบริการทางเพศ ในมาเลเซีย มักจะทำงานในบาร์ หรือสถานประกอบการเพื่องานนี้ บ่อยครั้งก็แอบแฝงอยู่ในร้านนวดแผนไทย ในญี่ปุ่นมักจะทำงานในร้านสแน็คบาร์และออกไปค้าบริการฯ กับแขกที่ต้องการ การทำงานค้าบริการฯ ในทั้งสองประเทศนี้เป็นการลักลอบทำงาน เพราะงานนี้เป็นงานที่ผิดกฎหมาย ในสิงคโปร์

งานค้าบริการทางเพศไม่ถือว่าเป็นเรื่องผิดกฎหมาย หากทำงานในสถานประกอบการและมีการทำสัญญาว่าจ้างอย่างถูกต้อง แต่การทำงานค้าบริการทางเพศ เช่นที่หญิงไทยหลายคนให้บริการแก่แรงงานไทยบริเวณโกลเด้นไมล์ หรืออินป่าโกลด์ไซด์งาน (ซึ่งมีไม่มากนักในปัจจุบัน) ถือเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย

ผู้ประกอบการ กิจการที่คนไทยเป็นเจ้าของดำเนินการในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ใต้หวัน และญี่ปุ่น มักจะเป็นร้านอาหารไทย ทั้งที่เป็นขนาดเล็ก หรือเป็นเพียงบูธใน food court (ในมาเลเซีย) และระดับภัตตาคารหรู รวมทั้งร้านขายของชำ อาหารแห้ง ผัก และผลไม้สดจากประเทศไทย ซึ่งในมาเลเซีย และใต้หวันมักจะเป็นกิจการที่ดำเนินควบคู่ไปกับร้านอาหารไทย ในใต้หวันร้านขนาดกลาง และเล็ก มักจะตั้งอยู่ใกล้กับโรงงานอุตสาหกรรม และหอพักคนงานที่มีคนไทยทำงานและพำนักอยู่ ซึ่งในประเทศอื่นจะไม่เป็นเช่นนี้ ในญี่ปุ่นนอกจากร้านอาหารไทย และร้านของชำไทยแล้ว คนไทยจะทำกิจการร้านแอสเน็ค ในท์คลับ ร้านคาราโอเกะ เจ้าของร้านเหล่านี้มักเป็นหญิงไทยที่เคยทำงานในกิจการเหล่านี้มาก่อน อีกกิจการหนึ่งที่เกิดขึ้นอย่างมากในญี่ปุ่นขณะนี้ คือร้านนวดแผนไทย

นักเรียน นักศึกษา ในญี่ปุ่น สิงคโปร์ ใต้หวัน และมาเลเซีย บางส่วนจะเป็นนักเรียนทุน ทั้งที่ได้ทุนจากรัฐบาลไทย และรัฐบาลของประเทศนั้น ๆ โดยไปศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นต้นไป ยกเว้นกรณีประเทศมาเลเซีย ที่จะมีเด็กไทยมุสลิมจากภาคใต้เดินทางไปเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา สาขาที่นักศึกษาไทยไปเรียนในประเทศเหล่านี้ จะมีทั้งสังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ นักศึกษาไทยในประเทศเวียดนามจะเข้าไปศึกษาในระดับอุดมศึกษา หรือเรียนภาษาเวียดนาม ภายใต้โครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษา และโครงการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศใต้หวัน นักศึกษาไทยส่วนหนึ่งจะเป็นผู้ที่มี

เชื้อสายจีน เคยเรียนภาษาจีนในประเทศไทยมาก่อน และต้องการพัฒนา
ความรู้ภาษาจีนของตนเป็นภาษาที่สาม

คู่สมรส ในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย และญี่ปุ่น คนไทยที่มี
ฐานะคู่สมรสจะเป็นหญิงไทยมากกว่าชายไทย แต่ในไต้หวันจะเป็นคู่สมรส
ระหว่างชายไทย (แรงงานไทย) กับหญิงไต้หวันมากกว่า สำหรับในเวียดนาม
ไม่สามารถหาตัวเลขที่แน่นอนว่าเป็นหญิงไทย หรือชายไทย
มากกว่ากัน นอกจากนี้ในประเทศเหล่านี้จะมีหญิงไทยที่เป็นคู่สมรสของ
แรงงานผู้เชี่ยวชาญชาวตะวันตก และชาวไทยด้วย คู่สมรสชาวไทยในประเทศ
ปลายทาง ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพ ทั้งที่เป็นแรงงานมีฝีมือ เช่น นักวิจัย
เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในหน่วยงานราชการไทย ล่าม ครูสอนภาษาไทย
สอนรำไทย หรือเป็นแรงงานไร้ฝีมือในโรงงานอุตสาหกรรม หรือเป็น
ผู้ประกอบการ เช่น เจ้าของร้านอาหาร ร้านนวดไทย สำนักสอนมวยไทย
(ในญี่ปุ่น) หรือทำธุรกิจเกี่ยวกับการจัดแสดงสินค้า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐาน
การศึกษา และความสามารถในการใช้ภาษาท้องถิ่น

ผู้ที่พำนัก/ทำงานอย่างผิดกฎหมาย ส่วนใหญ่จะพบอยู่ใน
ประเทศมาเลเซีย และญี่ปุ่น ในญี่ปุ่น ด้วยนโยบายที่อนุญาตให้คนไทย
เดินทางเข้าประเทศโดยไม่ต้องใช้วีซ่า และอยู่ในประเทศได้ 14 วัน ทำให้จำนวน
คนกลุ่มนี้เพิ่มขึ้น ผู้ชายมักจะหลบทำงานเป็นกรรมกรในภาคก่อสร้าง
หรือเกษตร หรือเป็นแรงงานไร้ฝีมือในโรงงานขนาดกลางและเล็ก ผู้หญิงมักจะ
ทำงานนวดแผนไทย หรือทำงานในร้านเสริมสวย ซึ่งก็คืองานบริการทางเพศ
กลายเป็นงานบริการทางเพศในมาเลเซีย แรงงานไทยจำนวนมากใช้วิธี “ยูเทิร์น” เดินทาง
เข้าไปทำงานโดยไม่มีสัญญาจ้างงาน และใบอนุญาตทำงาน คนกลุ่มนี้ก็จะ
เป็นผู้ที่ทำงานอย่างผิดกฎหมาย ซึ่งเฉพาะแรงงานในร้านต้มยำอย่างเดียว
ก็มีจำนวนเกือบหนึ่งแสนคน เมื่อรวมแรงงาน และผู้ที่ประกอบกิจการ
ประเภทอื่นๆ ที่เดินทางเข้าประเทศด้วยวิธีเดียวกัน จำนวนคนไทยที่ทำงานอย่าง
ผิดกฎหมายในมาเลเซียก็จะยิ่งมากขึ้นไปอีก

นักบวช ในสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ไต้หวัน และญี่ปุ่น มีวัดพุทธไทย และมีพระสงฆ์จากประเทศไทยเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ในวัดต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเป็นพระธรรมทูตจากประเทศไทย แต่อีกส่วนหนึ่งเป็นพระที่คนไทยในประเทศปลายทางนับถือและนิมนต์มา พระสงฆ์ไทยน่าจะจะมีจำนวนมากที่สุดในประเทศมาเลเซีย เพราะในมาเลเซียมีวัดพุทธของชาวมาเลย์เชื้อสายคนสยามจำนวนมากที่ติดต่อและประสานงานกับวัดพุทธในประเทศไทยในเรื่องการเรียนพระปริยัติธรรม วัดไทยบางแห่งในประเทศปลายทางมีสภาพเป็นเพียงห้องแถว หรืออาคารเล็ก ๆ ไม่มีโบสถ์ และวิหาร ในญี่ปุ่นและไต้หวัน พระสงฆ์ไทยจะมีปัญหาด้านเงินทอง เน้นเรื่องการขอบริจาค หรือขายฝัน และขายบุญ มีแต่อยู่กับที่รอให้คนเข้าไปหา⁶

ในประเทศไต้หวันนอกจากมีวัดไทยแล้ว จะมีคณะมิชชันนารีแห่งคริสต์ศาสนานิกายโปแตสแตนต์ ซึ่งเป็นชาวไทยภูเขาจากภาคเหนือ เข้าไปตั้งศูนย์ให้ความช่วยเหลือแก่แรงงานไทย ที่เป็นชนเผ่าจากภาคเหนือของไทยที่นับถือคริสต์ศาสนาอยู่แล้ว และให้ความช่วยเหลือแก่แรงงานไทยจากภาคอื่นๆ ที่ไม่ใช่คริสเตียนด้วย นักบวชแห่งศาสนาคริสต์นี้บ่อยครั้งก็เป็นที่พักและทางออกทางเดียวของแรงงานที่ประสบปัญหา เนื่องจากเป็นนักบวชกลุ่มเดียวที่เดินเข้าไปหาแรงงานที่มีทุกข์แม้ว่าจะอยู่ในคุกก็ตาม

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ถึงสภาพชีวิตช่วงต่างๆ ของคนไทยที่ย้ายถิ่น แสดงให้เห็นว่า คนไทยย้ายถิ่นในประเทศในสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ไต้หวัน และ ญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเริ่มต้นจากการมีสถานภาพใดเป็นแรงงาน คู่สมรส หรือนักศึกษา เมื่อเวลาผ่านไป มีเงื่อนไข ปัจจัยและสภาพแวดล้อมที่เอื้อ อันได้แก่โอกาสในตลาดแรงงานของประเทศปลายทาง หรือ การแต่งงาน หรือความรอบรู้และประสบการณ์การย้ายถิ่นก็สามารถที่จะเปลี่ยนสถานภาพของตนเองได้ เช่น ทรูชจากนักศึกษาเมื่อเรียนจบ

⁶ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในไต้หวัน และญี่ปุ่น ดู พัทธา (2558)

ได้งานทำในได้วัน สถานภาพก็เปลี่ยนมาเป็นแรงงานมีฝีมือ หรือมยุราเริ่มต้นชีวิตในมาเลเซียด้วยงานค้าบริการทางเพศ มีสถานภาพที่ผิดกฎหมาย เมื่อพบชายมาเลย์ที่ชอบพอ จึงเดินทางกลับประเทศไทยเพื่อเตรียมเอกสารสำหรับแต่งงาน เมื่อกลับเข้ามามาเลเซียอีกครั้งเพื่อแต่งงาน ณ จุดนี้ก็จะชี้ให้เห็นว่าจากการย้ายถิ่นแรงงาน อาจทำให้เกิดการย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงานได้ และเมื่อแต่งงานก็จะได้สถานภาพคู่สมรสที่พำนักอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อชีวิตสมรสผันแปร ต้องดิ้นรนหางานทำ จึงกลายมาเป็นแรงงาน เมื่อโอกาสมาถึงสามารถเปิดกิจการร้านอาหารของตนเองได้ ก็ผันตนเองมาเป็นผู้ประกอบการ หรือ เสนาะแรงงานกึ่งฝีมือในสิงคโปร์ เมื่อรู้ช่องทาง พบตลาดแรงงานก็ชักชวน จัดพา เพื่อน ญาติ คนรู้จักให้มาทำงานในสิงคโปร์ นั่นคือผันตัวเองมาเป็น recruiter ต่อมาเมื่อโอกาสมาถึงสามารถเปิดกิจการของตนเองได้ ก็จะมีสถานะเป็นผู้ประกอบการ และพาครอบครัวติดตามมา เกิดการย้ายถิ่นแบบลูกโซ่ หรือยานี้ซึ่งเป็นแม่ที่เลี้ยงลูกเพียงลำพัง เดินทางเข้าญี่ปุ่นในฐานะภรรยา เมื่อปรับตัวได้ก็เริ่มหางานทำ กลายมาเป็นแรงงาน หลังจากนั้นระยะหนึ่งกลับไปรับลูกมาอยู่ด้วย เกิดการย้ายถิ่นรูปแบบใหม่ คือ การย้ายถิ่นข้ามชาติตามแม่ของเด็กและเยาวชนไทย

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า บ่อยครั้งคนไทยในประเทศปลายทางอาจอยู่ในสถานะต่าง ๆ พร้อมกันหลายสถานะ ทั้งคู่สมรส แรงงาน และผู้ประกอบการ รวมทั้งผู้จัดหาจัดพา (recruiter) นั่นคือเส้นแบ่งบทบาทและสถานภาพของคนไทยย้ายถิ่นค่อนข้างเลือนลาง (blurred) นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่า เกิดการย้ายถิ่นแบบลูกโซ่ ที่รูปแบบหนึ่งคือการย้ายถิ่นข้ามชาติติดตามแม่ของเด็กและเยาวชนไทย

Castles and Miller (2009 พิมพ์ครั้งแรก 1993) กล่าวไว้ว่า เมื่อพิจารณาในแง่พลวัต/พลศาสตร์ทางสังคม (social dynamics) ของกระบวนการย้ายถิ่น เมื่อมีการย้ายถิ่นเกิดขึ้น ย่อมเป็นที่คาดได้ว่า จะทำให้

เกิดการตั้งรกรากในสังคมที่รับเข้าของคนที่ย้ายถิ่น ผู้ย้ายถิ่นมักเริ่มเดินทาง ตั้งแต่หนุ่มสาว เมื่อเวลาผ่านไปอาจพบคู่ครองในประเทศปลายทาง และเมื่อมีลูกเกิดขึ้น ก็จะทำให้เกิดการตั้งรกรากอย่างถาวร (หน้า 33) จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า คนไทยที่เดินทางเข้ามายังประเทศปลายทางสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ไต้หวัน และ ญี่ปุ่น เมื่อผ่านไประยะเวลาหนึ่งจะแต่งงานกับคนท้องถิ่นประเทศปลายทาง และหลายต่อหลายคนก็มีกิจการเป็นของตนเอง ผันตัวเป็นผู้ประกอบการ ดังนั้นเมื่อมองตามที่ Castles and Miller (2009) กล่าวไว้ข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า คนไทยที่เดินทางมายังประเทศปลายทางเหล่านี้ ไม่ว่าจะมีสถานภาพ ณ ตอนเริ่มต้นที่มาพำนักอย่างไร เป็นแรงงาน นักศึกษา หรือคู่สมรส เมื่อเวลาผ่านไป และด้วยเงื่อนไขที่อำนวย ก็อาจจะผันตัวมาเป็น ผู้ตั้งรกราก

นอกจากนี้จะพบว่า คนไทยในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย ไต้หวัน เวียดนาม และ ญี่ปุ่น รวมตัวกันเป็น **กลุ่มคนไทย** ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

ก) กลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการของไทยให้ก่อตั้ง เพื่อให้เป็นศูนย์กลางที่คนไทยสามารถมารวมกัน เพื่อช่วยเหลือคนไทยที่มีปัญหา และเพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานราชการไทย เช่น สมาคมไทย สมาคมเพื่อนแรงงานไทยในสิงคโปร์ (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น ชมรมสามัคคีไทยไกลบ้าน (สิงคโปร์)) Thai Club ในประเทศมาเลเซีย สมาคมคนไทยในไต้หวัน ในประเทศไต้หวัน และเครือข่ายคนไทยในญี่ปุ่น (TNU)

ข) กลุ่มที่คนไทยรวมตัวจัดตั้งกันขึ้นมาเอง เพื่อช่วยเหลือดูแลผลประโยชน์ของคนไทยด้วยกันเอง รวมทั้งช่วยเหลือคนไทยที่ประสบปัญหา และบางกลุ่มก็มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้คงไว้ในหมู่คนไทย รวมทั้งเผยแพร่วัฒนธรรมไทยให้สังคมเจ้าของประเทศได้ซึมซับ เช่น ชมรม/

สมาคมนักศึกษาไทย ในมาเลเซีย เวียดนาม ไต้หวัน และ ญี่ปุ่น สมาคม
ร้านต้มยำ ในมาเลเซีย สมาคมนักธุรกิจไทย (TBA) ในเวียดนาม
กลุ่มอาสาสมัครไทยที่อยู่ในเมืองต่างๆ ในญี่ปุ่น ได้แก่ กลุ่มคนไทยในไซตามะ
กลุ่มคนดีสี่ภาค กลุ่มช่างไทย ในคานากาวา กลุ่มตะวันออก ในโตเกียว
กลุ่มเพื่อนหญิงไทยในนาโกยา ฯลฯ

ความสัมพันธ์ต่อกัน หรือปฏิสัมพันธ์ของคนไทยในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ไต้หวัน และญี่ปุ่น

ข้อค้นพบที่กล่าวไปแล้วข้างต้นชี้ให้เห็นว่า มีคนไทยหลากหลาย
กลุ่ม และจำนวนหนึ่งได้ตั้งรกรากในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม
ไต้หวัน และญี่ปุ่น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์แสดงให้เห็นว่า
คนไทยเหล่านี้ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว หากแต่มีการติดต่อสัมพันธ์กัน
เริ่มจากการที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันในกรณีของแรงงานไม่ว่าจะเป็นแรงงาน
ระดับไหน มักเริ่มต้นด้วยการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนแรงงานในบริษัท
หรือโรงงานเดียวกัน จากนั้นก็จะทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น เสวภาแรงงาน
ผู้เชี่ยวชาญในสิงคโปร์ ที่จะไปกินข้าว ออกกำลังกาย ไปเที่ยวด้วยกันกับ
เพื่อนๆ ในยามว่าง หรือวันชิว นักศึกษาไทยในเวียดนามที่คบหา เล่นกีฬา
ทำอาหารด้วยกัน กับวณาและวนิดา รวมทั้งนักศึกษาอีก 2 คนในฮานอย หรือ
มนตรีที่มักใช้เวลาว่างวันหยุดกับเพื่อนแรงงานนอกรั้วที่ทำงานร้านเดียวกัน
ไปจับจ่ายซื้อของ หรือไปทำบุญที่วัด

บ่อยครั้งการผูกสัมพันธ์ของคนไทยในประเทศปลายทางจะมี
ปัจจัยที่เอื้อให้เกิด อันได้แก่

- “ลูก” เป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการสร้างสัมพันธ์ในกลุ่ม “ภรรยา”
ที่เป็นแม่ นั่นคือ หญิงไทยที่มีลูกอายุไล่เลี่ยกัน มีโอกาสที่จะพบ คบหา
สร้างสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพราะต้องพาลูกไปทำกิจกรรมคล้ายหรือ

อย่างเดียวกัน เช่น ยวนตา ในญี่ปุ่น ที่ได้รู้จักหญิงไทยคนอื่นเพราะทั้งสองพาลูกมาเรียนพิเศษที่เดียวกัน หรือ สิริ ในสิงคโปร์ที่มีโอกาสพบหญิงไทยคนอื่น ๆ และได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เพราะพาลูกมาเรียนภาษาไทยในวัดไทย ในระหว่างที่รอแม่ ๆ ก็ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น รำไทย เรียนกลองยาว รวมทั้งดูแลเรื่องอาหารของพระ และอื่น ๆ ในวัด

- การทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การเข้าเรียน เข้าร่วมการอบรม ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ไปวัดทำบุญ เช่น เขาวมาลย์ ที่ได้รู้จักเพื่อนคนไทย เพราะเข้าไปเป็นอาสาสมัครของสมาคมนานาชาติในไซตามะ ทำให้ได้ทำงานกับกลุ่มคนไทยต่อมา หรือเขาวเรต ที่กล่าวว่า ได้พบและรู้จักคนไทยครั้งแรกเมื่อไปร่วมงานวันชาติที่สถานกงสุลใหญ่โอซากาเป็นผู้จัด เป็นต้น

- พื้นที่ที่คนไทยมักไปชุมนุมกัน เช่น โกลเดินไมล์ ศูนย์การค้าซึ่งมีชื่อทางการว่า โกลเดินไมล์ คอมเพล็กซ์ (Glodenmile Complex) ที่ปัจจุบันยังคงเป็นเหมือน little Thailand หรือ little Bangkok ดังที่ Diana Wong (2000, 99) เคยกล่าวไว้เมื่อกว่าทศวรรษมาแล้ว โดยเฉพาะในวันอาทิตย์เมื่อคนไทย ซึ่งส่วนมากก็คือแรงงานไทย เข้ามาชุมนุมกันอยู่ที่นี้ โกลเดินไมล์มีสิ่งที่คุณคนไทยต้องการ ไม่ว่าจะเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตไทย ร้านอาหารไทย บริการรับส่งเงินกลับบ้าน รถทัวร์ สำนักจัดหางาน นอกจากนี้สมาคมเพื่อนแรงงานไทยก็มีสำนักงานอยู่ในอาคารนี้ด้วย สิริ ภรรยา expat ชาวตะวันตกในสิงคโปร์ ก็มารู้จักคนไทยที่นี่ 2-3 เดือนเมื่อเข้ามาอยู่สิงคโปร์ คนขายของใกล้บ้านแนะนำให้มาโกลเดินไมล์

นั่นคือคนไทยจะสร้างความสัมพันธ์ และมีปฏิสัมพันธ์กัน ตอนแรกอาจเป็นในกลุ่มย่อย ๆ แล้วขยายต่อยอดในลักษณะเหมือนลูกโซ่ เช่น มุกดา แรงงานไทยมุสลิมจากภาคใต้ที่ทำงานเป็นแม่บ้านในมาเลเซีย ที่รู้จักคนไทยเพราะไปเที่ยวแล้วเห็นว่าเป็นคนไทยจึงทักทาย คบหาเป็นเพื่อน พบปะ เทียวด้วยกัน แล้วเพื่อนก็มีเพื่อนคนไทยคนอื่น ก็แนะนำมาเข้ากลุ่ม

ทุกคนเป็นแรงงานไทยมุสลิมจากภาคใต้ หรืออาจมีระบบ “คนที่มาอยู่ก่อน ช่วยเหลือแนะนำคนที่มาอยู่ใหม่” ในหมู่แรงงานผู้เชี่ยวชาญกลุ่มอายุน้อย ในเวียดนาม การขยายความสัมพันธ์ของคนไทยในประเทศปลายทางมักจะมีตัวเชื่อม อันได้แก่

1) เครือข่ายทางสังคม (ญาติ หรือเพื่อน) ที่เป็น คนจัดหา จัดพา (recruiter) การย้ายถิ่นของคนไทยเข้ามายังประเทศปลายทาง ไม่ว่าจะเป็นการย้ายถิ่นแรงงาน หรือการย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงาน มักเป็นการย้ายถิ่นแบบลูกโซ่ ที่มีญาติ หรือเพื่อนเป็นคนจัดหาจัดพา และคนที่เดินทางโดยผ่าน recruiter เดียวกันก็จะมีโอกาสที่จะรู้จักกัน มีความสัมพันธ์ต่อกันได้ เช่น มนตรา แรงงานนวดที่เดินทางเข้ามาทำงานนวดในภัตตาคารเพื่อนชวณ เพราะเพื่อนชวณ และมนตราเองแม้จะไม่ได้ชักชวนเพื่อนคนอื่นโดยตรง แต่ก็ให้ที่ติดต่อ “ก็บางครั้งเรามาทำงานที่นี่แล้วใช่ไหม เราก็ก๊อเบอริโทรให้เพื่อนเรา เพื่อนของที่นี่ ให้ต่อ ๆ กันมา เขาถึงได้มาทำงานที่นี่ไง” (มนตรา, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2555) และเมื่อแรงงานนวดคนหนึ่งย้ายไปทำงานอีกเมืองหนึ่ง ก็จะสานต่อให้รู้จักกับเพื่อนกลุ่มเดิม ดังนั้นเครือข่ายทางสังคมที่อำนวยความสะดวกให้การย้ายถิ่นต่อเนื่อง จึงทำหน้าที่เหมือนเป็นตัวเชื่อมให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยในประเทศปลายทางขยายต่อออกไป

2) กิจกรรมบางอย่าง ที่เชิญชวนให้คนในวงกว้างมาร่วมกิจกรรมด้วยกัน ก็ช่วยให้เกิดการขยายความสัมพันธ์เช่นกัน เช่น งานวันพ้อ หรือวันชาติ การอบรมด้านต่าง ๆ ที่จัดโดยหน่วยงานราชการไทย แต่ที่เห็นได้ชัดเจนในประเด็นนี้ คือ งาน “เปิดซอง (ผ้าป่า)” ซึ่งพบในกลุ่มแรงงานไร่/กึ่งฝีมือในสิงคโปร์ และได้หวั่น แรงงานไทยจะตั้งกองผ้าป่า บางครั้งเรียกกันว่า “ผ้าป่าแรงงาน” เพื่อรวบรวมเงินส่งไปทอดผ้าป่ายังวัดในหมู่บ้าน หรือจังหวัดบ้านเกิดในประเทศไทย เจ้าของกองผ้าป่า จะส่งซองผ้าป่าไปยังเพื่อน และญาติที่เป็นแรงงานในโรงงานอื่น ๆ หรือแม้แต่ในเมืองอื่น ญาติและเพื่อน

ที่รับของๆ ก็จะแจกต่อไป แล้วนัดวันมาพบกันเพื่อ “เปิดซอง” นับเงินทำบุญ ที่ได้ในวันนั้นเจ้าภาพจะชักชวนเพื่อนแรงงานมาร่วมดื่มร่วมกิน โดยจัดอาหาร เครื่องดื่มไว้เลี้ยงผู้มาร่วมงาน ในระหว่างดื่มกิน ใครจะร่วมทำบุญนำเงิน ใส่ซองต่ออีกก็ได้ จากนั้นก็จะเปิดซองผ้าป่าทั้งหมด นำเงินในซองมานับ รวมกัน บางครั้งจะมีการต่อยอดเงินที่มีเศษอยู่ให้เป็นตัวเลขสวย ในได้วัน มักจะจัดในหอพักของเจ้าของกองผ้าป่า หรือร้านอาหารไทย ในสิงคโปร์ มักจะใช้พื้นที่อาคารโกลเด้นไมล์

3) ตัวเชื่อมที่สำคัญอีกตัวหนึ่ง คือ สื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สื่อออนไลน์ คือ ระบบไลน์ และ facebook ของคนไทยกลุ่มต่างๆ ในประเทศ ปลายทาง เช่น facebook ของแรงงานนวัตในมาเลเซีย ที่เป็นเหมือน แหล่งหางานก๊วย หรือของกลุ่มนักศึกษา หรือหน่วยงานราชการโดยเฉพาะ สำนักงานแรงงาน เว็บไซต์บางหน้า เช่น singtip รวมทั้งรายการวิทยุของสถานี วิทยุนานาชาติได้หวันภาคภาษาไทย (Radio Taiwan International (RTI)) อันได้แก่รายการขุนพลแรงงานที่เป็นแหล่งข่าวสาร และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น นอกจากนี้สิ่งดีพิมพ์ไทยในประเทศเหล่านี้ เช่น นิตยสารววยววยไทยแลนด์ และหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ ในญี่ปุ่น หรือวารสารของสถานีวิทยุ RTI ก็เป็นตัวเชื่อมให้ความสัมพันธ์ของคนไทยขยายออกไปด้วย

ความสัมพันธ์ที่ขยายออกไปนี้ มักเป็นการขยายออกไปเฉพาะ ในกลุ่มเดียวกัน เช่น แรงงานนวัต กับแรงงานนวัต ทั้งนี้เพราะปฏิสัมพันธ์ ระหว่างกันของคนไทยในประเทศปลายทาง มักจะเป็นการคบหาที่มีปฏิสัมพันธ์ เฉพาะกลุ่ม โดยมักจะมีตัวแปรที่เป็นตัวแบ่งกลุ่มหรือตัวกำหนดการคบหา อยู่ที่ ลักษณะอาชีพ การศึกษา อันเป็นตัวกำหนดรูปแบบการใช้ชีวิต (life style) ซึ่งก็คือ สถานภาพทางสังคม (social status) อันอาจโยงไปถึง ชั้นชั้น (class)

⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเรื่องงาน “เปิดซอง” ในสิงคโปร์ ได้ในบทความเรื่อง “เข่าว่าผมบ้า เอ็ดแต่ผ้าป่าแรงงาน” ในหนังสือ “คนไกลบ้าน” (พัฒนา กิติอาษา, 2553, น. 83-85)

ด้วยก็เป็นได้ เช่น สาส์น นักศึกษาไทยในสิงคโปร์ ที่ไม่เคยไปไกลเดินไม้ลี้
ทั้งๆ ที่อยู่ในสิงคโปร์มากกว่าปี หรือกลุ่มแรงงานที่เป็นล่ามในไต้หวัน ซึ่งมีการศึกษา
มากกว่า ก็มักจะคบหากับกลุ่มที่เป็นล่ามด้วยกัน แต่จะไม่ค่อยยสนิสนมกับ
กลุ่มแรงงานอื่น ๆ ติดต่อดัมพันธ์ด้วยก็เฉพาะในหน้าที่ หรือมาเนียรยาไทย
ในมาเลเซียที่พำนักอยู่กับสามีในบ้านแถวชั้นเดียวหลังเล็ก ๆ ที่จะคบหากับ
หญิงไทยอีกสองสามคนที่พำนักอยู่ในห้องพักอาคารสงเคราะห์ที่ใกล้ ๆ
กับเธอ แต่มาเนียรจะไม่รู้จักกับมาลินีที่อยู่บ้านเดี่ยวหลังใหญ่ และมานิตา
หรือมานิตที่พักในคอนโดหรู ความสัมพันธ์ลักษณะนี้อาจเรียกได้ว่า
เป็นความสัมพันธ์ระดับแคบ

นอกจากความสัมพันธ์ระดับแคบที่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มแล้ว
คนไทยจะมีปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม เช่นระหว่างแรงงาน กับกลุ่มภรรยา
ผู้ประกอบการกับแรงงาน ฯลฯ ที่อาจมองว่าเป็นความสัมพันธ์ในระดับกว้าง
ที่มักเกิดขึ้นเมื่อมีเงื่อนไขปัจจัยบางอย่างเป็นตัวเชื่อม อันได้แก่

1) ภูมิหลังที่ใกล้เคียงกัน หรือประสบการณ์ร่วมกัน เช่น สิริ และ
สิลา ซึ่งอยู่ในกลุ่มภรรยาฝรั่งในสิงคโปร์ ที่คบหากับปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มแรงงาน
เพราะทั้งสองมาจากชนบท การศึกษาไม่สูงนัก และเคยเป็นแรงงานไร้ฝีมือ
มาก่อนในประเทศไทย ซึ่งภูมิหลังเหล่านี้ก็คือภูมิหลังของแรงงานไทยไร้ฝีมือ
และกึ่งฝีมือส่วนใหญ่นั่นเอง

2) อยู่ในพื้นที่เดียวกัน เช่น กรณีของเมฆ และเมธ expats
ในมาเลเซีย ซึ่งคบหากับภรรยา แรงงานกึ่งฝีมือ และนำสะโง่ของภรรยา ซึ่งเป็น
ภรรยา expat ชาวไทย เพราะพำนักอยู่คอนโดมิเนียมเดียวกัน

3) มีผลประโยชน์ร่วมกัน ที่พบมักจะเป็นความสัมพันธ์แบบ
ผู้ค้า-ผู้ซื้อบริการ เช่น ความสัมพันธ์ของเวทย์ผู้ประกอบการร้านอาหาร
กับกลุ่ม expat ในเวียดนาม ซึ่งก็คือแขกประจำของร้านที่เวทย์มีหน้าที่บริการ
รับรอง ในขณะที่เดียวกันทั้งสองก็ได้ผลประโยชน์จากกัน เวทย์ได้รายได้ expat

ได้รับรองลูกค้าของตนด้วยบริการของเวทย์ แต่จากความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ ในกรณีของเวทย์ และ expat บางคนทำงานอยู่ในเวียดนามมานาน ได้พัฒนาเป็นความสัมพันธ์ที่กระชับกว่า ความสัมพันธ์ฉันคู่ค้า หรือคู่บริการ

4) มีบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่เฉื่อหรืออิงต่อกัน แต่ความสัมพันธ์นี้ มักจะมีระดับชั้น (hierarchy) เพราะมักจะมี “ผู้รับ” และ “ผู้ให้” ที่เห็นได้ชัดเจน คือกรณีกลุ่มคนไทยไม่ว่าจะเป็นในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย ได้หวัน หรือ ญี่ปุ่นที่รวมตัวกันทำงานให้ความช่วยเหลือคนไทยที่ประสบปัญหา บทบาทหน้าที่นี้เองที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม ตัวอย่างเช่น ยานี ซึ่งอยู่ในสถานภาพภรรยาของชาวญี่ปุ่น เธอเป็นอาสาสมัครทำงานให้กลุ่มคนไทย บ่อยครั้งเธอจะให้ความช่วยเหลือแก่แรงงานไทย และหญิงไทยที่ถูกหลอกให้มาค้าบริการทางเพศ ยานี จะอยู่ในฐานะ “ผู้ให้” ให้คำปรึกษา ให้ความช่วยเหลือ อีกฝ่ายหนึ่งอยู่ในฐานะ “ผู้รับ” คำปรึกษา ได้รับความช่วยเหลือ ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจจะมีมิติด้านอำนาจแฝงอยู่ด้วย นั่นคือ ผู้ที่เป็น “ผู้รับ” หากกล่าวถึงมิติแบบไทย ก็จะมีความรู้สึกเรื่อง “บุญคุณ” ซึ่งก็อาจพัฒนาไปสู่ความสัมพันธ์ต่อเนื่องก็เป็นได้

5) เมื่อมีกระบวนการที่ทำให้เป็นกลุ่มเดียวกัน เช่น การเข้าร่วมการอบรมเพื่อให้สามารถทำหน้าที่ลักษณะเดียวกัน หรืออบรมแล้วจะได้รับ “ฉายา” ว่าเป็น “อะไรบางอย่าง” เหมือนกัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ กรณีของสิริ และสินี ที่จัดอยู่ในกลุ่มที่มีสถาน “ภรรยาฝรั่ง” ในสิงคโปร์ สิริเข้าร่วมการอบรมเป็นอาสาสมัครแรงงาน (อสร.) ซึ่งเป็นการอบรมที่มีกลุ่มเป้าหมายอยู่ที่แรงงาน ด้วยการทำหน้าที่เป็น อสร. สิริจึงเป็นกลุ่มเดียวกับแรงงานที่ผ่านการอบรมเป็น อสร. ในกรณีของสินี เธอไม่ได้เป็น อสร. แต่เธอเรียนต่อมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรมาธิราช (มสธ.) ซึ่งนักศึกษา มสธ. ส่วนใหญ่ในสิงคโปร์ ก็คือแรงงาน และการเข้าร่วมทำงานอยู่ในชมรม มสธ. ก็ทำให้เธอเข้ามาอยู่ในกลุ่มของแรงงานที่เรียน มสธ. อันโยงไปถึงกลุ่ม อสร. และแรงงานอื่นๆ เพราะแรงงานที่อยู่กลุ่ม มสธ. ก็เป็น อสร. หลายคน

ปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่มนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนไทยหลากหลายกลุ่มได้มีโอกาสพบปะ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน นอกจากนี้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ชี้ให้เห็นว่า ในประเทศปลายทางจะมี “พื้นที่” หรือ “ที่ทาง” ที่คนไทยหลากหลายกลุ่มสามารถมีปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่มกัน และเป็นพื้นที่ที่คนไทยแต่ละกลุ่มสามารถขยายความสัมพันธ์ให้กว้างออกไป “พื้นที่” หรือ “ที่ทาง” นี้ได้แก่

- วัดพุทธไทย ซึ่งจะมีอยู่ทุกประเทศปลายทาง นอกจากจะเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว หลายวัด เช่น วัดอานันทเมตตาอารามในสิงคโปร์ หรือวัดแปดเหลี่ยมในกัวลาลัมเปอร์ จะมีกิจกรรมอื่นๆ สำหรับคนไทย อันได้แก่ การสอนภาษาไทยให้เด็ก สอนรำไทย ฯลฯ นอกจากนี้ในบริเวณวัด โดยเฉพาะในวันอาทิตย์ หรือวันนักขัตฤกษ์ที่จะมีคนไทยไปทำบุญกันมาก เช่น วัดเซตวัน ใกล้กัวลาลัมเปอร์ หรือ วัดป่าพุทธรังษี ในโตเกียว จะมีตลาดขายอาหาร และสินค้าไทย วัดจึงเป็นพื้นที่ที่คนไทยสามารถมานัดพบ ทำบุญ และยังเป็นผู้ส่งเสริมกิจของคนไทยที่จะเห็นการซื้อขาย อีกด้วย

- ศูนย์ของมิชชันนารี คริสต์ศาสนิกายโปแตสแตนต์ในไต้หวัน นอกจากพิธีกรรมทางศาสนาทุกวันเสาร์-อาทิตย์แล้ว ศูนย์ฯ ยังมีกิจกรรมสอนภาษาจีน ภาษาอังกฤษ และสอนดนตรี รวมทั้งยังมีการจัดกิจกรรมนำเที่ยว และสัมมนา ซึ่งเปิดกว้างสำหรับคนไทยทุกคน ไม่เฉพาะแต่ไทยคริสตเท่านั้น

- กิจกรรมที่จัดโดย กลุ่ม ชมรม สมาคมของคนไทย หรือหน่วยงานราชการไทย อันได้แก่ สถานเอกอัครราชทูต และ สำนักงานแรงงาน เช่น งานวันลอยกระทง งานวันสงกรานต์ งานวันพ่อ หรืองานวันชาติ 5 ธันวาคม การอบรมด้านอาชีพ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เปิดกว้างสำหรับคนไทยทุกคน ทุกกลุ่ม หลายคนมาพบเพื่อนในงานเหล่านี้ ดังเช่นเยาวเรศที่กล่าวไปแล้ว

- สื่อสังคมออนไลน์ (social media) ไม่ว่าจะเป็น facebook เว็บไซต์ และ ระบบไลน์ เช่น เว็บไซต์ singtip ในสิงคโปร์ facebook หน้าที่ชื่อว่า แชร้ปัญหาครอบครัวแม่บ้านไทยในญี่ปุ่น และ facebook ของชมรม/สมาคมนักเรียน นักศึกษาไทยในประเทศปลายทาง สื่อสังคมออนไลน์เหล่านี้ อาจจัดได้ว่าเป็นพื้นที่ที่คนไทยจะเข้ามาติดต่อ สอบถาม พุดคุย รวมถึงการซื้อ/ขายสินค้า หรือบริการอื่น ๆ เช่น ตามหาเพื่อน คนรู้จัก หางาน หรือปรึกษาหารือ

- สื่อสิ่งตีพิมพ์ภาษาไทย นิตยสารวอยวายไทยแลนด์ และไทยนิวส์ ในญี่ปุ่น และ วารสารของสถานีนิวยานานาชาติใต้หวัน (RTI) ภาคภาษาไทย ที่มีคอลัมน์ให้ผู้อ่านได้สอบถามหรือแสดงความคิดเห็น

- รายการวิทยุที่กระจายเสียงโดย RTI ในใต้หวัน ที่จะมียกรายการ ขุนพลแรงงาน เปิดโอกาสให้ผู้ฟังโทรศัพท์เข้ามาขอเพลง หรือแสดงความคิดเห็น

- พื้นที่พบปะเฉพาะของแรงงานไทย อันได้แก่ โกลเด็นไมล์ ในสิงคโปร์ ในใต้หวันพื้นที่ดังกล่าวนี้มักจะเป็นร้านอาหารไทยในบริเวณใกล้เคียง หอพัก แต่ที่ที่พบแรงงานไทยมาชุมนุมกันจำนวนมากจะเป็น ร้านอาหารไทย ร้านขายของชำไทยซึ่งมีอยู่กว่า 10 ร้านในบริเวณสถานีรถไฟเมืองจงลี่ และถนนใกล้เคียง นอกจากนี้แรงงานไทยยังรวมกลุ่มสังสรรค์ในบริเวณสวนหย่อมหน้าสถานีรถไฟนี้ด้วย

จากปฏิสัมพันธ์ที่คนไทยมีต่อกันในประเทศปลายทาง สู่อสังคมนิยมชนไทย?

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า คนไทยในประเทศปลายทางเหล่านี้ มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันทั้งภายในกลุ่มสถานภาพ หรืออาชีพเดียวกัน และข้ามกลุ่ม รวมทั้งมีพื้นที่ที่คนไทยสามารถมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความสัมพันธ์ และปฏิสัมพันธ์ของคนไทยเหล่านี้ก่อให้เกิดอะไร

การสร้างความสัมพันธ์ คบหา พบปะ ไปมาหาสู่กันและกัน ไปเที่ยว ไปกินข้าว ไปทำบุญด้วยกัน รวมถึงไปเรียน อบรม และร่วมกิจกรรมทางสังคม ฯลฯ ของคนไทยในประเทศปลายทาง พบได้ในกลุ่มคนไทยทุกสถานะและอาชีพ เช่น กลุ่มเพื่อน ๆ ของเสาวภา แรงงานผู้เชี่ยวชาญในสิงคโปร์ หรือของมนตรา แรงงานนวดในกัวลาลัมเปอร์ หรือของวณิช กลุ่มนักศึกษาในฮานอย สิ่งที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์เหล่านี้อาจมองได้ว่า คือ **กลุ่ม** เมื่อมองตามความหมายที่ว่ากลุ่ม หมายถึงบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ภายใต้แบบแผนการปฏิบัติต่อกัน (กิตติชัย รัตนะ, ม.ป.ป.) จากข้อมูลที่มีลักษณะนี้อาจจะไม่พอเพียงที่จะมองเห็นแบบแผนการปฏิบัติต่อกัน แต่อย่างน้อยสิ่งที่แสดงให้เห็นชัดก็คือปฏิสัมพันธ์ของคนอย่างน้อยสองคนที่มีต่อกันอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดการเกาะกันเป็นกลุ่ม แต่ละกลุ่มอาจจะไม่ใหญ่นัก เมื่อพิจารณาตามแนวคิดที่ว่าด้วย การก่อตัวเป็นสังคม (Vergesellschaftung) แล้ว อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มเหล่านี้ก็คือ **สังคม** ย่อย ๆ เล็ก ๆ จำนวนไม่กี่คน เป็น ปฏิสัมพันธ์ระดับแคบภายในกลุ่มตนเอง ที่ทำให้เกิด สังคมย่อย เช่น สังคมเพื่อนกลุ่มเดียวกัน (ของเสาวภา) สังคมนักศึกษาไทยในฮานอยของวณิช สังคม expat อายุน้อยในโฮจิมินห์ สังคมพนักงานนวดของมนตราในกัวลาลัมเปอร์ สังคมแม่บ้านวัดในสิงคโปร์ที่ทำหน้าที่ดูแลเรื่องอาหารสำหรับพระสงฆ์ ฯลฯ ซึ่งจะเป็นความสัมพันธ์ที่ง่าย ๆ ตรงไปตรงมา อาจจะยังไม่มีโครงสร้างที่ซับซ้อน

ดังได้กล่าวในบทก่อนว่า ความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมกลุ่มย่อย ๆ นี้มีการขยายตัวออกไป เช่น กลุ่มแรงงานนวดในเมืองต่างๆ ในมาเลเซีย ที่มักจะรู้จักกัน ด้วยการส่งต่อเบอร์โทรศัพท์ หรือติดต่อกันทาง facebook หรือกลุ่มแรงงานในสถานประกอบการต่างๆ ในสิงคโปร์ หรือในเมืองต่างๆ ในไต้หวัน ที่มามีปฏิสัมพันธ์กันโดยตัวเชื่อมจากงาน “เปิดช่อง” หรือกลุ่มนักศึกษาไทยในเวียดนาม และได้หวัน ที่ขยายความสัมพันธ์

และติดต่อผ่าน facebook หรือนักศึกษาไทยในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศ ญี่ปุ่น ที่มีปฏิสัมพันธ์กันด้วยตัวเชื่อมคือสมาคมนักเรียนไทยในญี่ปุ่น ฯลฯ ความสัมพันธ์ที่ขยายไปนี้ทำให้ สังคมของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ ขยายกว้างออกไปด้วย ไม่ได้จำกัดอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง หรือเมืองใดเมืองหนึ่ง แต่กระจายไปในพื้นที่ต่าง ๆ

ความสัมพันธ์ที่ขยายออกไปนี้ สำหรับกลุ่มคนไทยบางกลุ่ม จะทำให้เกิด การรวมตัวกันเป็น**กลุ่มคนไทย**ที่รวมตัวจัดตั้งกันขึ้นมาเอง เพื่อช่วยเหลือดูแลผลประโยชน์ของคนไทยด้วยกัน และเพื่อดำเนินกิจกรรมทางสังคม (ดูบทที่ 3 ของบทความนี้) หรือในทางกลับกัน กลุ่มคนไทยที่เกิดขึ้นในประเทศปลายทาง แสดงให้เห็นความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ที่ขยายกว้างออกไปของคนไทย ที่เห็นได้ชัดเจนคือ กลุ่มนักศึกษาไทย และกลุ่มภรรยาในประเทศไทยญี่ปุ่น กลุ่มนักศึกษาไทยที่พบการรวมตัวในประเทศปลายทาง ได้แก่ สมาคมนักเรียนไทยในญี่ปุ่น (สนทญ.) สมาคมนักศึกษาไทยในมาเลเซีย ชมรมนักศึกษาไทยในไต้หวัน ที่จะมีสมาชิกและตัวแทนของสมาคมและชมรม อยู่ในเกือบทุกมหาวิทยาลัยในประเทศ เป็นทั้งตัวเชื่อม และขยายความสัมพันธ์ วิธีการกระจายข่าวสารที่มักจะใช้ในปัจจุบันคือ facebook สำหรับชมรมนักศึกษาไทยในเวียดนามนั้น การกระจายข่าวสารยังคงมีข้อจำกัดอยู่เฉพาะในแวดวงมหาวิทยาลัยในฮานอย และอาศัยความสัมพันธ์เดิมที่มีจากประเทศไทย แต่ยังไม่สามารถกระจายไปยังนักศึกษาไทยทางตอนกลาง และใต้ของประเทศได้ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะจำนวนนักศึกษาไทยในเวียดนามยังไม่มากนัก และเวียดนามยังเป็นประเทศปลายทางสำหรับการศึกษา เพราะโครงการสร้างองค์ความรู้ในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงที่เกิดขึ้นไม่นานมานี้ เปรียบเทียบกับในประเทศญี่ปุ่น หรือไต้หวันที่มีนักศึกษาไทยจำนวนมาก และมีประวัติรับเข้านักศึกษาไทยมานานแล้ว รวมทั้ง สนทญ. และชมรมนักศึกษาไทยในไต้หวันก็เกิดขึ้นมากกว่า 10 ปี มีโครงสร้างที่ชัดเจน

ในการทำงานเดียวกัน กลุ่มอาสาสมัครไทยที่อยู่ในเมืองต่างๆ ในญี่ปุ่น ได้แก่ กลุ่มคนไทยในไซตะมะ กลุ่มคนดีสี่ภาค กลุ่มช่างไทย ในคานากาวา กลุ่มตะวันออกโตเกียว กลุ่มเพื่อนหญิงไทยในนาโกยา ที่สมาชิกของกลุ่มล้วนเป็นภรรยาไทยของชายญี่ปุ่นทั้งสิ้น กลุ่มเหล่านี้ก็แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของคนไทยกลุ่มภรรยาในญี่ปุ่นที่ขยายออกไป ไม่ได้จำกัดเฉพาะกลุ่มเพื่อนคนรู้จักในพื้นที่/เมืองเดียวกัน เช่น กลุ่มคนไทยในไซตะมะ สมาชิกกลุ่มจะพำนักอยู่ในเมืองต่างๆ เช่น Sayama, Hidagashi และ Kasahata ซึ่งขึ้นกับจังหวัดไซตะมะ นั่นคือกลุ่มเหล่านี้เป็นการรวมตัวของภรรยาไทยจากเมืองต่างๆ ในจังหวัด (Prefecture) หนึ่งๆ ที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในภูมิภาคคันโต (Kanto) ตอนกลางของเกาะฮอนชู

นอกจากความสัมพันธ์ของคนไทยแต่ละกลุ่มที่ขยายออกไปเป็นสังคมวงกว้างของแต่ละกลุ่มแล้ว จากที่กล่าวไว้ในบทก่อนหน้านี้นี้ คนไทยจะมีความสัมพันธ์ และปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม นั่นคือปฏิสัมพันธ์ของคนต่างกลุ่มต่างสถานภาพที่อาจจะเกิดขึ้นเพราะหน้าที่การงาน หรือในการร่วมกิจกรรมที่หน่วยงานราชการไทย หรือกลุ่มคนไทย หรือหน่วยงานท้องถิ่น เช่น สมาคมนานาชาติในญี่ปุ่นเป็นผู้จัด ตัวอย่างในประเด็นนี้เช่น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มภรรยาที่เป็นอาสาสมัคร กับกลุ่มแรงงาน และกลุ่มนักมวยในญี่ปุ่น ที่เกิดขึ้นเนื่องจาก กลุ่มคนดีสี่ภาค ซึ่งเป็นกลุ่มของภรรยาไทย จัดกิจกรรมระดมทุนช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในประเทศไทย กลุ่มแรงงาน และกลุ่มนักมวยไทย ได้เข้ามาร่วมกิจกรรมดังกล่าว ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม ก่อให้เกิดสังคมของคนข้ามกลุ่ม ที่อาจจะเป็นสังคมที่กว้างกว่าสังคมวงกว้างของแต่ละกลุ่ม

เมื่อพิจารณาถึงการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มคนไทยประเภทที่ 2 ที่เกิดจากการสนับสนุนของหน่วยงานราชการไทย (ดูส่วนที่เกี่ยวกับกลุ่มคนไทยข้างต้น) นอกจากเครือข่ายคนไทยในญี่ปุ่น (TNJ) ที่สมาชิกคือกลุ่มคนไทยต่างๆ

(เช่น คนไทยในไซตะมะ ช้างไทยในคานากาวา ฯลฯ) ที่สมาชิกเป็นกลุ่มภรรยาไทยแล้ว (ความสัมพันธ์ที่ขยายของคนกลุ่มเดียวกัน) ไม่ว่าจะเป็ นสมาชิกไทย สมาชิกเพื่อนแรงงานไทยในสิงคโปร์ (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น ชมรมสามัคคีไทยไกลบ้าน (สิงคโปร์)) Thai Club ในประเทศมาเลเซีย สมาชิกคนไทยในไต้หวัน สมาชิกของกลุ่มเหล่านี้จะหลากหลายกว่า ไม่ได้จำกัด อยู่ที่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มคนไทยที่เกิดจาก การสนับสนุนการจัดตั้งของหน่วยงานราชการไทย ก็แสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ ข้ามกลุ่ม ซึ่งก็คือ สังคมวงกว้างของคนไทยนั่นเอง

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มคนไทย บางกลุ่ม ที่ชัดเจนคือ สมาคม/ชมรมนักเรียน/นักศึกษาไทย โดยเฉพาะ สนทญ. และชมรมนักศึกษาไทยในไต้หวัน รวมทั้ง TNJ ในญี่ปุ่น การที่มีสมาชิก ตัวแทนอยู่ในเมืองต่าง ๆ ของสนทญ. และชมรมนักศึกษาไทยในไต้หวัน และการมีกลุ่มคนไทยในจังหวัดต่าง ๆ เป็นสมาชิกของ TNJ ที่มีการประสาน งานส่งต่อ กระจายข้อมูลระหว่างสมาชิก จัดกิจกรรมร่วมกัน ลักษณะความ สัมพันธ์ดังกล่าว อาจมองได้ว่า เป็นเครือข่ายคนไทย สำหรับกิจกรรม “งานเปิดช่อง” ที่แรงงานจากพื้นที่ต่าง ๆ ผูกช่อง หรือมาร่วมงาน หรือ การติดต่อสัมพันธ์ของแรงงานนอกระบบในมาเลเซีย ที่จะส่งข่าวคราวผ่านโทรศัพท์ และ facebook การส่งต่อความสัมพันธ์ที่ส่งจากสมาชิกของกลุ่มหนึ่ง กระจายไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง ก็อาจมองเป็น เครือข่าย ได้เช่นเดียวกัน

ที่กล่าวมาทั้งหมดอาจสรุปได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ที่คนไทยในประเทศ ปลายทางมีต่อกัน ทำให้เกิดกลุ่มหรือสังคมเฉพาะกลุ่ม เช่นกลุ่มเพื่อน เมื่อความสัมพันธ์ขยายออกไป อันหมายถึงปฏิสัมพันธ์ที่ขยายออกไปด้วย ก็ทำให้สังคมเฉพาะกลุ่มนั้นขยายกว้างออกไป เกิดการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มคนไทย ที่แสดงให้เห็นสังคมของคนไทยในวงกว้าง ทั้งที่เกิดจากกลุ่มเดียวกัน และข้ามกลุ่ม รวมทั้งแสดงให้เห็นเครือข่ายของคนไทย

อย่างไรก็ตาม สิ่งทีกล่าวมาข้างต้น จะตีความว่า เกิดชุมชนไทย ได้หรือไม่

หากพิจารณาตามลักษณะที่สำคัญของ “ชุมชน” ที่ Hillery (1955) ค้นพบในการศึกษาของเขา ดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้น โดยพิจารณาเฉพาะ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) และความผูกพันร่วมกัน (common ties) ก็อาจจะมองได้ว่ามี ชุมชนไทย ในสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ไต้หวัน และญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะเกิดมีสังคมย่อยๆ (กลุ่มเพื่อน กลุ่มคนที่ทำงานด้วยกัน กลุ่มแม่บ้านวัด ฯลฯ) และสังคมใหญ่ (กลุ่มคนไทยที่รวมกันทำกิจกรรม เช่น กลุ่ม มสธ. ในสิงคโปร์ TNJ ในญี่ปุ่น ฯลฯ) ที่สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และมีความผูกพันกันในระดับหนึ่ง และจากข้อเท็จจริงที่ว่า คนไทยในประเทศปลายทางเหล่านี้ไม่ได้พำนักอยู่ในอาณาบริเวณ หรือพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีขอบเขตอย่างชัดเจน (ไม่มีลักษณะเป็น ghetto) หากกระจายตัวไปตามพื้นที่ต่างๆ “ชุมชนไทย” ในประเทศปลายทางเหล่านี้จะเป็น “ชุมชน” (community) แต่มีใช้ “ชุมชนหนึ่ง” (The community) ตามการพิจารณาการเป็น “ชุมชน” ของ Bernard (1973, อ้างแล้ว) ที่องค์ประกอบหลักในการพิจารณาว่าเป็น “ชุมชน” มิได้อยู่ที่ “ขอบเขตพื้นที่ (locale)” แต่อยู่ที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และความผูกพันต่อกัน ซึ่งตามแนวคิดของ Brummelhuis (1997, pp. 174-175) การมีปฏิสัมพันธ์ (interaction) ต่อกัน ก็อาจหมายถึง การมีพื้นที่และขอบเขตร่วมกัน จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า คนไทยในแต่ละประเทศปลายทาง จะมีที่ทางและพื้นที่ (space) ที่สามารถมีปฏิสัมพันธ์กัน ร่วมกิจกรรม ฯลฯ ไม่ว่าจะ เป็น วัดไทย กิจกรรมของหน่วยงานราชการไทย หรือของกลุ่มคนไทย สื่อสิ่งตีพิมพ์ และออนไลน์ facebook และอื่น ๆ และพื้นที่/ที่ทางเหล่านี้ ก็อาจมองได้ว่า เป็นสังคมระดับกว้างของคนไทยด้วย ดังนั้นเมื่อพิจารณา ในแง่นี้ก็อาจกล่าวได้ว่า ในสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ไต้หวัน และญี่ปุ่น จะมีชุมชนไทยเกิดขึ้น ซึ่งก็คือ การที่คนไทยมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (ทำกิจกรรม

ซื้อขายให้ความช่วยเหลือ ฯลฯ) สร้างกิจกรรมทางสังคม บนที่ทางที่อำนวยให้
ในอาณาบริเวณของประเทศปลายทาง

สุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิติอาษา มองว่า ชุมชนแรงงาน
ข้ามชาติชาวไทยในประเทศไทยปัจจุบัน เป็นกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์
ซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน และจิตนาการร่วมของ
สามัญสำนึกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (สุริยา สมุทคุปดี และ พัฒนา
กิติอาษา, 2539, น. 26) จึงเป็น ชุมชนของผลประโยชน์ร่วม และชุมชน
ในจินตนาการ (หน้า 27) ในงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคนไทยในญี่ปุ่นของผู้เขียน
พบว่า ชุมชนไทยในญี่ปุ่นก่อตัวขึ้นด้วยความมุ่งหมายที่จะมีชีวิตอยู่รอด
ในต่างแดน และเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนี้ คนไทยก็จำเป็นที่จะต้องเรียนรู้
ที่จะต้องพึ่งพากัน โดยเฉพาะบางกลุ่มไม่อาจที่จะคาดหวังว่า จะได้รับความ
ช่วยเหลือไม่ว่าจากรัฐ หรือจากคนภายนอกชุมชน ดังนั้นชุมชนไทยในญี่ปุ่น
จึงก่อตัวขึ้นบนพื้นฐานของการพึ่งพิงและพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในความหมายนี้
ชุมชนจึงเป็นรูปแบบของการปกป้องตนเอง เป็นเสมือนภูมิคุ้มกันที่
สร้างขึ้นเอง เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเกิดความมั่นคงทางจิตใจ (Pataya
Ruenkaew, 2004, p. 43) ซึ่งก็สอดคล้องกับการมองของสุริยา สมุทคุปดี
และพัฒนา กิติอาษาเพราะการที่จะพึ่งพิงและพึ่งพากันได้ ก็อาจต้องมี
ผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้นจากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ชุมชนไทยในญี่ปุ่นที่สรุปได้
จากงานศึกษาวิจัยก่อนหน้านี้อาจจะเป็น ชุมชนแห่งการพึ่งพบนฐาน
ผลประโยชน์ร่วมกัน

คุณลักษณะของชุมชนไทยในญี่ปุ่นที่สรุปจากข้อค้นพบ
ของการศึกษาที่มีมาก่อนนี้ จะเป็นคุณลักษณะหนึ่งของชุมชนไทยใน 5
ประเทศเอเซียนี้หรือไม่ เมื่อพิจารณาจากปฏิสัมพันธ์ของคนไทยทั้งสองระดับ
ในระดับแคบ หรือสังคมย่อยเฉพาะกลุ่ม อาจะมองเห็นผลประโยชน์ และ
การพึ่งพาไม่ชัดเจนนัก แม้จะมีการช่วยเหลือกันใหม่เพื่อนสนิท แต่อาจจะ

ไม่ต้องถึงขนาดต้องพึ่งพา แต่ทั้งสองสิ่งจะเห็นค่อนข้างชัดเจนในปฏิสัมพันธ์ระดับกว้าง หรือข้ามกลุ่ม ซึ่งสองปัจจัยที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ คือ ผลประโยชน์ร่วมกัน และบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่เอื้อและอิงต่อกัน ดังได้กล่าวไปแล้วใน ส่วนที่ว่าด้วยปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม ในด้านผลประโยชน์ อาจมองได้ชัดเจนใน สังคมธุรกิจ และการซื้อขายที่เกิดขึ้นใน ประเทศปลายทางทั้ง 5 ประเทศ และในระดับหนึ่งก็มีแง่มุมของการพึ่งพิงอยู่ด้วย เพราะการค้า และธุรกิจ ทั้งผู้ค้า และผู้ซื้อย่อมต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน หากบริการไม่เป็นที่น่าพอใจลูกค้า ก็คงไม่มารับบริการ และเมื่อพิจารณาจุดมุ่งหมายของการรวมตัวกันเป็นกลุ่มคนไทย ไม่ว่าจะเป็นสมาคมเพื่อนแรงงานไทย หรือสมาคมก๊กไทยในสิงคโปร์ Thai Club ในมาเลเซีย TNJ ในญี่ปุ่น TBA ในเวียดนาม หรือสมาคม/ชมรมนักเรียนนักศึกษาไทยในทั้งห้าประเทศ จุดมุ่งหมายหลักก็คือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการช่วยเหลือคนไทยที่มีปัญหา ปฏิสัมพันธ์ของคนไทยที่เกิดขึ้นในกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้จึงมีลักษณะของผลประโยชน์ และการพึ่งพิง ผู้ที่ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือย่อมต้องมีปฏิสัมพันธ์กับแรงงาน/คนไทยที่เดือดร้อน เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย และให้การทำงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ คนไทยที่ต้องการความช่วยเหลือ ก็ต้องพึ่งพิงคนไทยที่พร้อมที่จะให้บริการ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า คุณลักษณะหนึ่งของชุมชนไทยในสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ใต้หวัน และญี่ปุ่น จึงเป็นชุมชนผลประโยชน์ร่วม และชุมชนแห่งการพึ่งพิง ด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ในสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ใต้หวัน และญี่ปุ่น ซึ่งมีคนไทยพำนักอยู่จะพบว่า มีหลายอย่างที่เหมือนกัน อันได้แก่

- วัด และสำนักสงฆ์ไทย รวมถึงการประกอบพิธีทางศาสนา ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา

- การรวมตัวเป็นกลุ่ม ชมรม สมาคมของคนไทย เพื่อการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเพื่อช่วยเหลือคนไทยที่มีปัญหา

- งานฉลองเทศกาล/ประเพณีไทย หรือที่เรียกกันในหมู่คนไทย ในต่างประเทศว่า “งานไทย” เช่น งานวันสงกรานต์ งานลอยกระทง งานวันพ้อ (วันเฉลิมพระชนม์พรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ร. 9) ซึ่งการจัดงานก็จะคล้ายคลึงกัน คือมีการแสดงนาฏศิลป์ไทย ขายสินค้าไทย ฯลฯ

- ร้านอาหารไทย ร้านขายของชำและผลิตภัณฑ์จากไทย

- ธุรกิจเฉพาะ อันได้แก่ การเล่นเกม ธุรกิจส่งเงินกลับบ้าน ทั้งในรูปแบบสำนักงาน และที่แอบแฝง

- กิจกรรมเฉพาะ เช่น การจัดองค์ผ้าป่าเก็บเงินบริจาคเพื่อมาทอดผ้าป่าในไทย งาน “เปิดซอง (ผ้าป่า)” อันอาจมองได้ว่า เป็นกิจกรรมเฉพาะของกลุ่มแรงงานไร้และกึ่งฝีมือก็ได้ เพราะจะไม่พบกิจกรรมนี้ในกลุ่มแรงงานระดับ expats

- พื้นที่ที่คนไทย โดยเฉพาะแรงงานไปพบปะเจอจะเจอกัน ซึ่งมักจะเป็นวันเสาร์-อาทิตย์ที่เป็นวันว่างงาน เช่น โกลเด้นไมล์ในสิงคโปร์ ร้านอาหารไทย และสวนหย่อมบริเวณสถานีรถไฟเมืองจลันไนด์ทุกวัน เป็นต้น

- ภาษาที่ใช้เฉพาะของตัวเอง เช่น “โบ” (ธนบัตรใบละ 10,000 เยน) ไอ้ก้อ (ยากูซ่า) ในญี่ปุ่น “ยูเทิร์น” และ “เด็กแพ็คเก็ต” ในมาเลเซีย “โบเวิร์ค” (ใบอนุญาตทำงาน) ในสิงคโปร์ ฯลฯ

สิ่งเหล่านี้จะมองว่าเป็นองค์ประกอบของชุมชนไทย หรือดัชนีชี้ให้เห็นว่า มีชุมชนไทยในประเทศปลายทางได้หรือไม่

ชุมชนไทยนอกประเทศไทย การศึกษาที่เพิ่งเริ่มต้น: บทสรุป

การเคลื่อนย้ายประชากรข้ามชาติระหว่างประเทศไทย กับประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย ไต้หวัน เวียดนาม และ ญี่ปุ่น มีมานานกว่า 3 ทศวรรษแล้ว แม้ว่าจะประเทศเหล่านี้ (ยกเว้นประเทศเวียดนาม) จะได้ชื่อว่าเป็นประเทศรับเข้าแรงงานไทยที่สำคัญ การเคลื่อนย้ายประชากรไทย

ไปยังประเทศเหล่านี้ก็มีได้จำกัดอยู่เพียงการย้ายถิ่นแรงงานเท่านั้น แต่ยังประกอบไปด้วย การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา และการย้ายถิ่นเพื่อแต่งงาน รวมถึงการเดินทางไปยังประเทศเหล่านี้อย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย อันรวมไปถึงการค้ามนุษย์ทั้งเพื่อเป็นแรงงานและเพื่อค้าบริการทางเพศอีกด้วย เมื่อเป็นดังนี้จึงพบว่า คนไทยในประเทศปลายทางทั้ง 5 ประเทศในเอเชียนี้ จะประกอบด้วย แรงงาน (ผู้เชี่ยวชาญ มีฝีมือ กึ่งและไร้ฝีมือ) คู่สมรส และนักเรียนนักศึกษา รวมทั้งนักบวช ทั้งพระสงฆ์ และมิชชันนารี คริสต์ศาสนิกายโปแตสแตนต์ในประเทศได้หวั่น คนไทยเหล่านี้หลายต่อหลายคนผันตัวมาเป็นผู้ตั้งรกรากในประเทศนั้น

คนไทยในประเทศปลายทางไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ติดต่อมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เริ่มจากปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มเดียวกัน เกิดเป็นกลุ่มหรือสังคมน้อย ๆ เฉพาะกลุ่ม และเมื่อความสัมพันธ์ขยายออกไป หรือมีปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม ก็จะทำให้เกิดสังคมที่กว้างออกไป สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงสังคมนวงกว้างของคนไทย ก็คือกลุ่มคนไทยกลุ่มต่าง ๆ สมาคม/ชมรมคนไทยที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศปลายทาง นอกจากนี้ความสัมพันธ์ที่ขยายออกไปของคนไทยจากสมาชิกกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง อาจมองได้เป็นลักษณะเครือข่ายของคนไทยในประเทศปลายทางอีกด้วย และหากมองว่า “ชุมชน” คือปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และความผูกพันต่อกัน การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน คือ การมีพื้นที่และขอบเขตร่วมกัน ก็อาจสรุปได้ว่า มีชุมชนไทยเกิดขึ้น ในสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ได้หวั่น และญี่ปุ่น

บทความนี้ เป็นความพยายามที่จะพิจารณากระบวนการก่อตัวเป็นชุมชนของคนไทยนอกประเทศไทย ด้วยกรอบคิดว่าด้วย การก่อตัวเป็นสังคม ของ Simmel (1908) และชี้ให้เห็นว่า คนไทยมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในพื้นที่ที่อำนวยให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในประเทศปลายทาง ทำให้เกิดมีสังคมน้อย และสังคมนวงกว้าง รวมทั้งเครือข่าย หรืออาจเป็นชุมชน เนื่องจากข้อมูล

ของการศึกษาวิจัยที่เป็นลักษณะการศึกษาขั้นสำรวจ สิ่งที่ค้นพบจึงยังไม่อาจนำมาสรุปได้อย่างชัดเจนว่า สังคม เครือข่าย ชุมชนไทย ในต่างแดน จะมีลักษณะอย่างไร จะมีบทบาทอย่างไรได้หรือไม่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยในต่างแดน รวมทั้งบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ facebook ระบบไลน์ ที่พบว่าเป็นตัวเชื่อมสำคัญให้คนไทยในต่างแดนมีความสัมพันธ์ต่อกัน จะเป็นกรณีศึกษาที่บอกว่ามีชุมชนไซเบอร์ของไทยในต่างแดนได้หรือไม่ สิ่งเหล่านี้อาจเป็นประเด็นสำหรับการศึกษาต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

- กิตติชัย รัตนะ, (ม.ป.ป.) การสร้างกลุ่มและเครือข่ายในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, 9 พฤษภาคม 2560, <http://www.ieat.go.th/assets/uploads/cms/file/201604071732301596794406.pdf>
- ดุขฎิ อายวัฒน์, สุกัญญา เอ็มอิมธรรม และอภิศักดิ์ ธีระวิศิษฐ์. (2553). วิถีชีวิตแรงงานไทยในไต้หวัน: การศึกษาในถิ่นปลายทาง. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, 27 (1), 1-28.
- พัฒนา กิติอาษา. (บรรณาธิการ) (2553). *คนไกลบ้าน คำให้การของคนไทยในสิงคโปร์*. สิงคโปร์: สมาคมเพื่อนแรงงานไทย.
- พัทธา เรือนแก้ว. (2541). หญิงไทยในเยอรมนี: ศึกษากรณีการย้ายถิ่นโดยการหางานเป็นเครื่องมือ. ใน *สตรีศึกษา* (น. 142-183). กรุงเทพฯ: โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พัทธา เรือนแก้ว. (2552). *สิทธิหญิงไทยกรณีเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- พัทธา เรือนแก้ว. (2558). *การศึกษาวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับคนไทยและการก่อตัวเป็นชุมชนไทยในประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม ไต้หวัน และญี่ปุ่น*. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- สำนักงานบริหารแรงงานไทยไปต่างประเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน (2556). *สรุปสถานการณ์การไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทย ประจำปี พ.ศ. 2556*.
- สุริยา สมุทคุปดี และ พัฒนา กิติอาษา. (2539). *คนชายขอบ: มานุษยวิทยาในสังคมโลกาภิวัตน์*. นครราชสีมา: หอจดไทยศึกษานิตน์ สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- Amit, V. (Ed.). (2002). *Realizing Community. Concepts, social relationships and sentiments*. London and New York: Routledge.
- Anderson, B. (1983). *Imagined Community: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Becker-Schmidt, R. (2003). *Zur doppelten Vergesellschaftung von Frauen*. [Toward double socialization of women] Retrieved March 12, 2014, from gender...politik...online [gender policy online]. http://www.fu-berlin.de/sites/gpo/soz_eth/Geschlecht_als_Kategorie/Die_doppelte_Vergesellschaftung_von_Frauen/becker_schmidt_ohne.pdf.
- Bell, C. & Newby, H. (1971). *Community Studies. An introduction to the sociology of the local community*. London: Allen and Unwin.
- Bernard, J. (1973). *The Sociology of Community*. London: Scott, Foresman and Company.
- Brummelhuis, H. ten. (1997). Mobility, Marriage, and Prostitution: Sexual Risk among Thai in the Netherlands, In G. Herdt (Ed.), *Sexual Cultures and Migration in the Era of AIDS. Anthropological and Demographic Perspectives* (pp. 167-184). Oxford: Clarendon Press..
- Castles, S. & Miller, M. (2009). (first edition 1993) *The Age of migration: International Population Movements in the Modern World*. London: Macmillan Press Ltd.

- Elias, N. (1974). Toward a Theory of Communities. (Foreword). In C. Bell & H. Newby (Eds.), *The Sociology of the Community: A Selection of Readings*. London: Frank Cass.
- Fox, S. (2004). The New Imagined Community: Identifying and Exploring a Bidirectional Continuum Integrating Virtual and Physical Communities through the Community Embodiment Model (CEM). *Journal of Communication Inquiry*, 28(1), 47-62. DOI: 10.1177/0196859903258315, Retrieved January 10, 2014 from <http://jci.sagepub.com/content/28/1/47>
- Hillery, G. A. (1955). Definitions of community: areas of agreement. *Rural Sociology*, 20 (June), 111-123.
- Japan Immigration Association (2013). *Statistica on the Foreigners registered in Japan 2012*.
- Jones, D. (2013). Diaspora identification and long distance nationalism among Tamil migrants of diverse state origins in the UK. *Ethnic and Racial Studies* (2013), 1-15. DOI: 10.1080/01419870.2013.835852, Retrieved December 4, 2013 from <http://dx.doi.org/10.1080/01419870.2013.835852>.
- Nisbet, R. (1967). *The Sociological Tradition*. New York: Basic Books, Inc. Publishers.
- Pataya Ruenkaew. (2002a). Female Thai Migrants in Japan. *Journal for Gender Studies*. Ochanomizu University, Tokyo, No. 5, 47-70.
- Pataya Ruenkaew. (2002b). Transnational Prostitution of Thai Women to Germany: a Variety of Transnational Labour Migration. In S. Thorbek & B. Pattanaik (Eds.), *Transnational Prostitution. Changing Patterns in a Global Context*. (pp. 69-85). London/ New York: Zed Books,.

- Pataya Ruenkaew. (2004). Toward The Formation of a Community : *Thai Migrants in Japan*. In R. G. Abad, (Ed.), *The Asian Face of Globalisation: Reconstructing Identities, Institution and Recources. The Papers of the 2001-2002 API Fellows* (pp. 36-47). Tokyo: Partner Institution of the Asian Public Intellectuals Program 2001/2002.
- Pataya Ruenkaew. (2011). Migrant Workers and Wives: Female Thai Migrants in Japan. *Asian Review*. Vol. 24, 83-105.
- Rattana Jongwilaiwan. (2008). *Thai Women and Marriage Migration in Singapore*. Unpublished M.A. Thesis, Department of Sociology, National University of Singapore.
- Schütze, F. (1977). *Die Technik des narrativen Interviews in Inter-aktionsfeldstudien dargestellt an einem Projekt zur Erforschung von kommunalen Machts-trukturen*. [Technique of narrative interview employed in interactive field study of a research project on communal power structure]. Unpublished Manuscript: University of Bielefeld, Faculty of Sociology.
- Simmel, G. (1908). Soziologie, *Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. [Sociology, The investigation of forms of association]. Leipzig: Duncker & Humblot.
- Suphatmet Yunyasit. (2012). *The Malaysian-Siamese community of Wat Bot Jiin: A case study on the construction of an urban community in the Klang Valley, Malaysia*. Unpublished doctoral dissertation, Universiti Kebangsaan Malaysia Bangi.
- Tönnies, F. 1887. *Gemeinschaft und Gesellschaft*. [Community and Society]. Berlin
Weber, M. (1984). (6. edition) *Soziologische Grundbegriffe*. [Sociological principle terms]. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).

Wong, D. (2000). Men who built Singapore: Thai workers in the construction industry. In Supang Chantavanich et al. (Ed.), *Thai Migrant Workers in East and Southeast Asia 1996-1997*. (pp. 58-107). Bangkok: ARCM Publication Nr. 019.